

Ekaterina Kärkkäinen

PÄÄMIEHEN TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMISEN MENETTELY HELSINGIN MAISTRAATISSA

Opinnäytetyö

Liiketalouden koulutusohjelma

Toukokuu 2015



KYAMK
University of Applied Sciences

Tekijä/Tekijät Ekaterina Kärkkäinen	Tutkinto Tradenomi	Aika Toukokuu 2015
Opinnäytetyön nimi Päämiehen toimintakelpoisuuden rajoittamisen menettely Helsingin maistraatissa		42 sivua 15 liitesivua
Toimeksiantaja Helsingin maistraatti		
Ohjaaja Hannu Juntunen		
Tiivistelmä <p>Holhoustoimesta annetun lain (442/1999) tärkein toimintaperiaate on päämiehen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Edunvalvoja voidaan määrätä henkilölle, jolla on todettu sairaus joka vaikeuttaa kykyä ymmärtää ja jonka taloudelliset asiat eivät hoidu ilman edunvalvontaa. Päämiehen toimikelpoisuutta on rajoitettava vain siltä osin, kuin se on välttämätöntä hänen suojelemisekseen. Suojan on oltava kuhunkin tilanteeseen räätälöityä ja mieluummin tilapäistä kuin pysyvää.</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan sitä, mihin asioihin toimintakelpoisuus rajoitukset ovat perustuneet. Työssä tarkastellaan missä tapauksissa päämiehen toimintakelpoisuutta oli tarpeen rajoittaa ja miten se toteutettiin. Opinnäytetyössä tarkastellaan tilanteita, joissa päämiehelle oli jo määrätty holhoustoimilain mukainen edunvalvoja ja joissa tavallinen edunvalvonta ei ollut osoittautunut riittäväksi keinoksi turvaamaan päämiehen etua. Opinnäytetyö käsittelee myös holhouslainsäädäntöä Suomessa ja muissa maissa, joissa on käytössä samantyyppinen edunvalvontajärjestelmä kuin Suomessa.</p> <p>Tutkimusmateriaalina on oikeuskirjallisuutta, holhoustoimilaki sekä hallituksen esityksiä ja muita Internet-lähteitä. Tutkinnallinen osio koostuu Helsingin maistraatissa olleista tapauksista ja niistä tuomioistuimen antamista päätöksistä.</p> <p>Yleisimmät toimintakelpoisuuden rajoitukset liittyvät lainanottoon, osamaksukauppaan, pantin tai takauksen antamiseen, omaisuuden hankintaan, myyntiin tai lahjoittamiseen. Näitä oikeustoimia kärjäoikeus on pääasiassa määrännyt päämiehen tekemään vain yhdessä edunvalvojansa kanssa. Kaikkien tapausten taustalla on päämiehen sairaus, jonka seurauksena huoli päämiehen etujen mahdollisesta suojaamisen tarpeesta nousee esiin.</p> <p>Maistraatin ja kärjäoikeuden linja tapauksissa on ollut yhteneväinen. Päämiehen oikeuksia on rajoitettu sen mukaan, kuin hänen etujensa suojaamiseksi on katsottu olevan välttämätöntä, ja vasta sen jälkeen kun on kokeiltu muita lievempiä keinoja, eivätkä ne ole osoittautuneet toimiviksi.</p>		
Asiasanat toimintakelpoisuuden rajoittaminen, edunvalvontajärjestelmä, edunvalvonta, päämies		

Author (authors) Ekaterina Kärkkäinen	Degree Bachelor of Business Administration	Time May 2015
Thesis Title Procedure of restriction to client's competency in Helsinki Register Office		42 pages 15 pages of appendices
Commissioned by Helsinki Registry Office		
Supervisor Hannu Juntunen, Senior Lecturer		
Abstract <p>One of the main operational principles of the law on Guardianship (442/1999) is respect of the client's self-determination and human rights. The client's competency can be restricted just to the extent that is necessary in order to protect him or her. Protection must be tailored to each situation and would rather be temporary than permanent.</p> <p>The purpose of this thesis was to examine which issues restrictions to client's competency were based on, in which cases the client's competency was necessary to restrict and how it was carried out. Situations where the client had already been ordered guardian and when the standard guardianship was not proved to be sufficient as a means to safeguard the interests of the client were considered in this work. In my work I dealt with the law on guardianship in Finland and other countries that use the same type of guardianship system as in Finland.</p> <p>The research material included legal literature, the law on guardianship, government acts and other Internet sources. The investigative section consisted of the cases in Helsinki Register Office and the Court's judgements.</p> <p>The most common restrictions of competency are related to loaning, hire purchasing, deposit giving or securing, and property purchasing, selling or donating. These legal actions the District Court has mainly ordered the client to make only with the guardian together. All cases had in the background the client's illness and because of that the potential need to safeguard the client's interests emerged.</p> <p>The Register Office and the District Courts in the cases have been uniform. The client's competency is limited depending on his or her need to protect own interests and only after trying more lenient measures that proved not to work.</p>		
Keywords restrictions of competency, public guardianship system, guardianship, client		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
1.1	Tutkimuksen tausta ja tarkoitus	6
1.2	Menetelmälliset valinnat	7
2	HOLHOUSTOIMI JA EDUNVALVONTAJÄRJESTELMÄ	10
2.1	Holhoustoimen kehitys.....	10
2.2	Edunvalvontajärjestelmän tavoitteet	12
2.3	Maistraatti holhousviranomaisena	15
2.4	Edunvalvonnan tasot	17
2.4.1	Päämiestä tukeva.....	18
2.4.2	Toimintakelpoisuuden rajoittaminen.....	19
2.4.3	Vajaavaltaiseksi julistaminen.....	20
2.5	Holhouslainsäädännön pääpiirteet muissa maissa	21
3	TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMINEN.....	22
3.1	Yleisesittely.....	22
3.2	Yhteistoimivan ja erityisen sivuuttavan edunvalvojan erot	24
3.3	Rajoittamisen edellytykset	25
3.4	Vajaavaltaiseksi julistaminen ja sen edellytykset.....	26
3.5	Toimintakelpoisuuden rajoitukset muissa edunvalvonnaltaan vastaavissa maissa.....	27
4	TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMISEN MENETTELY HELSINGIN MAISTRAATISSA	28
4.1	MAISA-diaarijärjestelmän käyttö.....	28
4.2	Edunvalvonta-asian käsittely Helsingin maistraatissa.....	29
4.3	Toimintakelpoisuuden rajoittamistapausten esittely.....	30
4.4	Hakemuksen ja ilmoituksen ero	32
4.5	Tuomioistuimen päätökset toimintakelpoisuuden rajoittamistapauksissa	34
5	PÄÄTELMÄT	36
	LÄHTEET	41

LIITTEET

Liite 1. Helsingin maistraatin hakemus käräjäoikeudelle

Liite 2. Helsingin käräjäoikeuden päätös I

Liite 3. Hovioikeuden päätös

Liite 4. Helsingin maistraatin lausuma ja hakemuksen täydennys

Liite 5. Helsingin käräjäoikeuden päätös II

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
HolhL	Holhouslaki (34/1898)
HoITL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
PeL	Suomen perustuslaki (731/1999)

1 JOHDANTO

Holhoustoimen tavoitteena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista tai itseään koskevista asioistaan. Henkilölle voidaan määrätä edunvalvoja tämän asioiden hoitoa varten. Päihteiden käyttö, työttömyys, erityiset persoonallisuuden piirteet tai tavanomaisesta poikkeavat elämäntavat eivät täytä sairauden tai muun vastaavan syyn tunnusmerkkejä. Pääasiallisia edunvalvonnassa olevia henkilöitä ovat mm. ikääntyneet ihmiset, joilla on kognitioon vaikuttava sairaus, kadoksissa olevat ja alaikäiset lapset.

Edunvalvonnassa olevan henkilön toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa tuomioistuin päätöksellä, mikäli hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat vaarassa, eikä edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etuaan. (Parviainen & Rubanin 2009, 4–5, 55–56.)

1.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Tutkimuskohteenani on toimintakelpoisuuden rajoittaminen Helsingin maistraatissa holhoustoimilain aikana. Aihetta etsiessäni haastattelin ja kyselin maistraatin holhoustoimen henkilöstöltä mahdollista kehittämistä tai tutkimuskohdetta. Ilmeni, että päämiesten toimintakelpoisuuden rajoituksia olisi tarpeen tutkia. Tavoitteeni on selvittää, montako tapaus ja minkälaisia tapauksia on ollut Helsingin maistraatin holhoustoimilain aikana sekä miten ne eroavat keskenään ja mihin lopputuloksiin on asioissa päästy. Tarkastelen, missä tapauksissa maistraatti on lähtenyt hakijan rooliin sekä selvittäen ensin toimintakelpoisuuden rajoittamisen tarvetta ja minkälaisissa tapauksissa vain maistraatin lausunto on riittänyt.

Käytännössä toimintakelpoisuuden rajoittamiset ovat olleet harvinaisia. Jos ajatellaan, että tuomioistuimissa vuosittain määrätään tuhansia päämiehiä tukevia edunvalvoja, niistä vain muutamissa on toimintakelpoisuuden rajoitus mukana.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella sitä, miten ja missä tapauksissa päämiehelle on tarpeen määrätä toimintakelpoisuuden rajoitus. Tarkas-

telen tilanteita, joissa päämiehelle on jo määrätty holhoustoimilain mukainen edunvalvoja ja tilanteita, missä tavallinen edunvalvonta ei riitä turvaamaan päämiehen etua. Itse asiassa termiä ”päämies” ei voida edes käyttää ennen kuin edunvalvoja on määrätty.

Keskityn työssäni toimintakelpoisuuden rajoittamistapauksiin Helsingin maistraatissa. Käyn myös läpi yleisellä tasolla vajaavaltaiset päämiehet. Tarkastelen myös maistraatin roolia holhoustoimilaissa. Tutkielmassa tutustutaan lisäksi holhous- ja edunvalvontalainsäädäntöön ja järjestelmään lyhyesti sekä kuvaukseen holhouslainsäädännöstä muissa maissa ja toimintakelpoisuuden rajoituksiin muissa edunvalvonnaltaan vastaavissa maissa.

Pyrin vastaamaan kysymykseen, missä vaiheessa toimintakelpoisuuden rajoittaminen tulee kysymykseen, miten prosessi toteutetaan ja minkälaisista rajoituksista on kyse. Otan esille myös vajaavaltaisiksi julistettujen päämiesten tapauksia ja kerron, millä tavoin ratkaisuun on päädytty.

1.2 Menetelmälliset valinnat

Tutkimusmenetelmänä käytän laadullista eli kvalitatiivista menetelmää. Laadullista menetelmää käytetään, kun aihetta ei tunneta entuudestaan hyvin ja sitä halutaan ymmärtää paremmin. Tarkoituksena on hankkia suppeasta aiheesta paljon tietoa ja näin ymmärtää ilmiötä paremmin ja kokonaisvaltaisemmin (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 104–105). Kvalitatiivinen tutkimuksen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään tutkimuskohdetta paremmin ja selittämään sen käyttäytymisen ja päätösten syitä. Tutkimus rajoittuu pieneen määrään tapauksia ja nämä tapaukset pyrin analysoimaan mahdollisimman tarkasti.

Tarkastelun kohteena on siis oikeus, mitä seuraavat asian analyysi, tarkastelu, kuvaus, sekä tutkimustulosteni esittäminen. Tässä analyysi- ja esittämisen vaiheessa minun eli tutkijan on käytettävä yleistettäviä ja kontrolloitavissa olevia oikeustieteen metodeja.

Teorian pohjalta luodaan ymmärrys, ja tapausten tutkimisella pyrin saamaan käytännön näkökulmaa teorian vastapainoksi. Teoria ja empiria esiintyvät läpi

opinnäytetyön rinnakkain aseteltuna. Hyvänä oikeustieteenä ei voi pitää sel-laista tutkielmaa, jossa pelkästään kirjataan voimassaolevia normeja ja tuo-mioistuinratkaisuja sekä toistetaan auktoriteettien tulkintoja ja teorioita. Tarkoi-tuksenani on, että tutkielmassani näkyy oma panokseni selvästi. Tarkastelen asioita uudesta näkökulmasta. Tuotan uusia tutkimustuloksia.

Lain tulkintaa määrittäviä periaatteita olen käsitellyt seuraavasti tutkimukses-sani. Olen käyttänyt historiallista tulkintaa ja selvittänyt lain tarkoituksen. Sen jälkeen olen lakitekstin ilmaisua tulkittaessa ottanut huomioon muut oikeus-normit, oikeudenalan yleiset opit, lainopin teoriat, oikeusjärjestyksen systema-tiikan ja logiikan sekä oikeusjärjestyksen kokonaisuudessaan. Olen myös käyttänyt vertailevaa tulkintaa, suomalaista lakitekstiä ja toisen maan oikeutta. Arvoperusteisen tulkinnan kautta selvitin oikeusjärjestelmän perustavat arvot, joiden lähteenä ovat yleiset oikeusperiaatteet, perus- ja ihmisoikeudet sekä demokratia- ja oikeusvaltioperiaatteet. (Hirvonen 2011, 38–40.)

Empiiristä oikeudellista tutkimusta voi tehdä muistakin tiedonintresseistä kuin vain lainopin tulkinta- ja systematisointitehtävästä. Tutkimuksessani olenkin pyrkinyt monitieteiseen yhteisyshakuisuuteen, jonka perustava lähtökohta on metodinen pluralismi. Empiirisessä oikeustieteellisessä tutkimuksessani on ky-symys siitä, että tulkitsen, miten säännökset, menettelyt ja henkilötahot toimi-vat ja mitä vaikutuksia niiden toiminnalla on toimintakelpoisuuden rajoittami-sen suhteen. Tämä tuottaa tietoa siitä, miten tuomioistuimet toimivat näissä ti-lanteissa ja mitä ratkaisuja antavat ja millä tavoin se vaikuttaa kansalaiseen. Empiirinen lähestymistapa antaa minulle yhteiskunnallisen ja oikeudellisen kontekstin, johon tutkimuskohteeni sijoittuu. Perinteinen lainoppi tarvitsee re-aalimailmaa koskevaa tietoa. (Johdatus empiiriseen oikeustutkimukseen lv 2012–2013, 7.)

Käytän tekstianalyysin lisäksi oikeustutkimukseni menetelmänä tilastollista analyysiä. Tilastollista menetelmää voidaan käyttää monella eri tavoin. Käytän tilastollista menetelmää apunani tutkimieni tapausten muutosten kuvaamises-sa ja sen vaikutuksesta. (Johdatus empiiriseen oikeustutkimukseen lv 2012–2013, 9.)

Toimintakelpoisuusrajoituksista ei löydy paljon tutkimusmateriaalia, joten pääsääntöisesti käytän Helsingin maistraatissa olleita tapauksia sekä MAISA-diaarijärjestelmästä saatuja tilastotietoja. Tutkimusmateriaalina oli lisäksi oikeuskirjallisuutta, holhouslaki, holhustoimilaki sekä hallituksen esityksiä ja muita Internet-lähteitä. Tutkinnallinen osio koostuu Helsingin maistraatissa olleista tapauksista ja tuomioistuimen antamista päätöksistä.

Suuremmaksi osaksi lähteeni ovat pakottavia eli lakeja. Olen kuitenkin lisäksi käyttänyt valmiita aineistoa lähdemateriaalina Helsingin maistraatin asiakirjoja sekä diaarijärjestelmässä saatavissa olevaa tietoa. Helsingin maistraatissa on käytössä MAISA-diaarijärjestelmä, missä on rekisterissä olevien henkilöiden tietoja. Esimerkiksi mikäli henkilön toimintakelpoisuutta on rajoitettu, löytyy tieto järjestelmästä. Järjestelmässä ei kuitenkaan ole saatavilla sen tarkempia asiakirjoja asiaan liittyen. Tarkemmat asiakirjat löytyvät henkilöiden henkilökohtaisista pahvikansioista, joissa säilytetään asiakirjapapereita. Osa kansioista on arkistoituna kellarissa, koska esimerkkinä henkilö, joka ei ole enää rekisterissä syystä tai toisesta. Olen siis myös kerännyt näidenkin henkilöiden osalta kansiot, vaikka he eivät enää olisi rekisterissä.

Olen vertaillut käytössäni olleita tapauksia eli päämiesten kansioita ja niiden sisältämiä asiakirjapapereita. Olen etsinyt näistä tapauksista yhtäläisyyksiä, eroja, mahdollisia poikkeuksia ja ennen kaikkea, mistä toimintakelpoisuuden rajoittamiseen johtanut menettely on lähtenyt liikkeelle. Analysoinnin jälkeen olen saanut vastauksen kysymyksiini ja tehnyt johtopäätökset aineiston perusteella. Täydennyksenä MAISA-diaarijärjestelmän avulla olen pystynyt keräämään tapaukset yhteen sekä vertaamaan ja analysoimaan ne keskenään, esimerkiksi tuomioistuimen antamat päätökset koskien päämiesten toimintakelpoisuusrajoituksia. Olen pyrkinyt tulkitsemaan tuomioistuimen ja maistraatin linjaa tapausten suhteen. Lisäksi olen tehnyt opinnäytetyötä varten tilastotaulukon 1, joka löytyy sivulta 31. Taulukon tarkoituksena on selkeästi esittää Helsingin maistraatin päämiesten määrät vuoden 2014 loppuun mennessä, ne, joiden toimintakelpoisuutta on rajoitettu, ja myös vajaavaltaiten päämiesten osuus. Taulukko antaa kokonaisvaltaisen käsityksen päämiesten jakaumasta ja rajoitusten määrästä.

2 HOLHOUSTOIMI JA EDUNVALVONTAJÄRJESTELMÄ

Uusi laki holhoustoimesta eli holhoustoimilaki (HoITL) ja siihen liittyvä muu lainsäädäntö tulivat voimaan 1. päivänä joulukuuta 1999. Tämä laki siirsi oikeushistoriaan vuonna 1898 annetun holhouslain. (Saarenpää 2000, 142.) Holhoustoimilain (442/1999) 1 §:n 1 momentissa säädetään seuraavasti: *Holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Jos jonkun etua on valvottava muussa kuin taloudellisessa asiassa, holhoustoimi huolehtii siitä siltä osin kuin jäljempänä säädetään.*

2.1 Holhoustoimen kehitys

Holhoustoimi on taloudellisten asioiden järjestämistä ja niiden valvomista. Vanhassa 1898 holhouslaissa yleisin edunvalvonnan muoto oli uskottun miehen määrääminen. Uskottu mies toimi päämiehen tukena taloudellisten asioiden hoidossa. Voimakkaampi edunvalvonnan muoto oli holhottavaksi julistaminen, missä päämies menetti miltei kaiken kelpoisuuden vallita omaisuuttaan ja huolehtia itseään koskevista asioistaan. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna holhoustoimi on osa suojaa, jota tarjotaan lapsille ja sairaille, vanhuksille sekä vammaisille. Alkujaan holhouksen tarpeessa katsottiin olevan alaikäisten lapsien, joiden isä oli kuollut, sekä naimattomien naisten ja leskien. Vasta keskiajalla kehittyi mielisairaiden holhous ja sitä myöhemmin holhottavan etua edistävä holhous. Holhouslain osauudistuksessa vuonna 1983 tuli säännös, jonka mukaan holhottavaksi voitiin julistaa henkilö, joka oli kykenevätön huolehtimaan joko itseään tai omaisuuttaan koskevissa asioissa ja hänen tärkeät etunsa sen johdosta olivat vaarassa. Holhottavaksi ei voinut julistaa sellaista henkilöä, jonka etua pystyttiin turvaamaan pelkästään uskottua miestä määräämällä. (Helin 1996, 139–141.)

Holhoustoimi oli pitkään suvun asia. Sen tarkoituksena oli turvata holhokin omaisuuden säilyminen, jotta muilla sukulaisilla olisi perittävänä jäämistöä holhokin kuollessa. Keskiajan lopussa tuli kaupunkilaki, jonka mukaan kaupungin raadin piti määrätä kaksi holhoojaa holhokille, jos sukulaisholhoojaa ei

ollut. Holhoojat olivat myös tilivelvollisia raadille. Tässä näkyi jo ajatus siitä, että holhottavan omaa etua tuli edistää, eikä holhous ollut pelkästään suvun asia. Vuonna 1734 holhouksen säännökset sijoitettiin perintökaareen, mikä korosti taas suvun etujen tärkeyttä. Vuositilit kuuluivat sukulaisille, mutta tuomioistuin sai vallan valvoa tilitysvelvollisuuden täyttämistä. Vuonna 1898 holhouslaki siirsi kokonaan holhustoimen valvonnan viranomaisille. Päävastuu oli alioikeudella ja valmistelevana ja täytäntöönpanevana viranomaisena toimi kaikissa kunnissa oma holhouslautakunta. Tämän jälkeen päästiin nykyisin voimassa olevaan holhustoimilakiin, joka annettiin vuonna 1999. Siinä siirrettiin luottamusmiesperiaatteella toimineista holhouslautakunnista hallinto ja valvonta maistraateille. Maistraatti toimii paikallisena holhousviranomaisena, poikkeuksena Ahvenanmaan maakunta, jossa holhousviranomaisena toimii lääninhallitus. Laki holhustoimesta sääntelee edunvalvontaa kokonaisuudessaan, se sisältää määräyksiä mm. edunvalvojan henkilöstä, edunvalvojan määräämisen edellytyksistä, vajaavaltaisen asemasta, edunvalvojan tehtävistä sekä edunvalvojan toimien valvonnasta eli maistraatin ja tuomioistuimien roolista edunvalvonnassa. (Välimäki 2013, 4–5.)

Vuoden 1999 holhustoimilaissa yksi suurimmista uudistuksista oli holhous-sanasta eroon pääseminen. Holhoojasta tuli *edunvalvoja* ja holhottavaksi julistamisesta *vajaavaltaiseksi* julistaminen (Saarenpää 2000, 142–143). Laissa holhottavasta tuli *päämies*. Tällä termillä onnistuttiin paremmin ilmaisemaan se, että edunvalvonta ei merkitse kohteeksi joutuneen alistamista, vaan edunvalvoja hoitaa päämiehensä asioita hänen kanssaan yhteistoiminnassa. Tämä termi ilmaisee sen, että päämies on se, jota palvellaan. *Toimintakelpoisuuden rajoittamisen* tasoja on kolme, joista voimakkain on vajaavaltaiseksi julistaminen. Se korvasi holhottavaksi julistamisen. Aiemmin vaihtoehdot olivat vain uskotun miehen määrääminen ja holhottavaksi julistaminen. Nyt voidaan täysi-ikäisen kelpoisuutta rajoittaa, jos hän ei kykene huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat vaarassa. Kaksijakoisuus on korvattu rajattoman määrän erilaisia rajoituksia tarjoavalla järjestelmällä. Vain ääritapauksissa täysi-ikäinen edelleen voidaan julistaa vajaavaltaiseksi. (Saarenpää 2000, 152–153.)

Sen jälkeen, kun holhoustoimilaki astui voimaan vuonna 1999, ei uudistuksia ole paljon tapahtunut. Tuoreimmat uudistukset ovat astuneet voimaan 1.5.2011. Uutena asiana laissa oli esimerkiksi säädetty se, että kuuleminen voidaan pitkien etäisyyksien tai muun syyn vuoksi toteuttaa myös niin, että toisen holhousviranomaisen virkamies toimittaa kuulemisen ja lisäksi kuulemiseen voidaan käyttää teknistä laitetta, jonka avulla asian ratkaisevan holhousviranomaisen virkamies ja kuultava ovat näkö- ja puheyhteydessä toisiinsa kuulemisen aikana. (HE 203/2010).

2.2 Edunvalvontajärjestelmän tavoitteet

Vuoden 1898 holhouslaki (HolhL) tunsu vain kaksi edunvalvonnan muotoa. Henkilölle määrättiin joko uskottu mies, jolloin henkilö säilytti edelleen oikeustoimikelpoisuutensa, mutta uskottu mies toimi hänen tukenaan ja apunaan. Päämiehellä ja uskotulla miehellä oli tällöin rinnakkainen toimivalta. Toinen tapaus oli, kun henkilö voitiin määrätä holhouksen alaiseksi, jolloin hän menetti lähes kokonaan oikeustoimikelpoisuutensa. Pääsääntöisesti vain holhooja saattoi näissä tilanteissa tehdä päämiestä sitovia oikeustoimia ja vallita päämiehen omaisuutta. (Helin 1996, 142.)

Nämä vanhat edunvalvonnan muodot on säilytetty. Lievimmässä edunvalvonnan muodossa nykyään *määrätään edunvalvoja päämiehen tueksi ja avuksi* (HolTL 8 §). Jyrkempi muoto on, kun päämieheltä poistetaan miltei kokonaan oikeustoimikelpoisuus ja omaisuuden vallintaoikeus. Tätä kutsutaan uudessa laissa *vajaavaltaiseksi julistamiseksi* (HolTL 18. 1 §:n 3- kohta). Lisäksi rinnalle on tullut kolmas edunvalvontamuoto, joka on *toimintakelpoisuuden osittainen rajoittaminen*. Tämä rajoitus voidaan määrätä joko siten, että päämies voi tehdä määrättyjä oikeustoimia tai vallita määrättyä omaisuutta ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa tai niin, että päämies *ei voi tehdä määrättyjä oikeustoimia tai vallita omaisuuttaan*, jolloin kelpoisuus kuuluu yksin edunvalvojalle (HolTL 18. 1 §:n 1 ja 2- kohta). (Välimäki 2013, 8–9.) Näihin paneudutaan syvällisemmin luvuissa 3–4.

Edunvalvonnan pääajatuksena on tukea päämiehen itsemääräämisoikeutta. Laki edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007), joka on tullut voimaan

1.11.2007, on holhustoimilain edunvalvontajärjestelmää täydentävä institutio. Edunvalvontavaltuutusta koskeva laki teki mahdolliseksi ihmisten ennalta varautua mahdolliseen toimintakykynsä heikkenemiseen. Tämä paransi selvästi päämiehen itsemääräämisoikeuden toteutumista. Voidaan katsoa, että edunvalvontavaltuutuksella ja edunvalvonnalla on sama pyrkimys: huolehtia asioista, joihin ihmisen toimintakyky ei riitä. Laatomalla edunvalvontavaltuutuksen henkilö voi etukäteen järjestellä edunvalvontansa sellaiseksi kuin tahtoo, ennen kuin hän on menettänyt toimintakykynsä. (Parviainen & Rubanin 2009, 6–7.)

Ikääntyvien ihmisten lukumäärän jatkuva kasvu Suomessa lisää taas toimintakyvyiltään heikentyneiden lukumäärää. Muistin heikentyminen on yksi ihmisen toimintakykyä heikentävä tekijä. Vanhentumiseen liittyvät sairaudet kuten dementia johtavat siihen, että entistä useampi vanhus tarvitsee lähivuosikymmeninä apua ja tukea taloudellisten asioiden hoitamisessa. Dementia on oire, jonka taustalla on yleensä nimenomaan aivojen sairaus. Dementoivan sairauden edetessä kyky päätöksen tekoon ja rationaaliseen ajatteluun heikkenee. Tämän seurauksena ihmisen *oikeudellinen toimintakyky* eli kyky ymmärtää kysymyksessä oleva oikeudellisesti vaikuttava asia ja sen merkitys heikkenee. (Mäki-Petäjä-Leinonen, Juva & Pirttilä 2006, 942.)

Edunvalvonta on luonteeltaan viimesijainen palvelu, jolloin sitä tulisi käyttää vasta, kun läheisten tuki tai muut palvelut eivät riitä. Edunvalvojan määrääminen edellyttää kahden kriteerin täyttymistä: henkilö ei heikentyneen terveydentilan takia kykene itse huolehtimaan asioistaan ja hänen asiansa vaativat hoitoa. Lisäksi edellytyksenä on, etteivät asiat tule asianmukaisesti hoidetuksi muulla tavoin (HoITL 8 §; Maistraatti 2015b). On muistettava, että edunvalvonta on aina puuttumista ihmisen perusoikeuksiin, joten ensin on selvitettävä lievimpien tukimuotojen mahdollisuus. Ensisijaisia keinoja esimerkiksi voivat olla seuraavat:

- 1) hoidettavia asioita ei tosiasiallisesti ole
- 2) suoraveloitus
- 3) vähäiset asiat ja joku hoitaa ne moitteetta
- 4) pankkivaltakirja
- 5) toimintakykyisenä tehty edunvalvontavaltuutus

- 6) välitystili
- 7) varojen hoitaminen sosiaalitoimesta
- 8) laitoshoidon ja eläkkeen maksu kunnalle
- 9) läheisten edustusvalta suoraan lain nojalla (esim. PotilasL)
- 10) rajattu edunvalvonta tiettyyn tehtävään tai määrääjäksi.

Neljä tärkeää periaatetta, jotka auttavat ymmärtämään HoITL:n edunvalvontajärjestelmän pääperiaatteita ovat seuraavat: *Ihmisoikeuksien ja ihmisarvojen kunnioittamisen periaate, päämiehen etujen ja hyvinvoinnin ensisijaisuuden periaate, välttämättömyyden periaate ja suhteellisuusperiaate.* (Välimäki 2013, 15–16.)

Ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamisen periaate on kaikkien periaatteiden pohjana. Ihmisoikeudet ja ihmisarvo kuuluvat myös niille, joiden kyky toimia järkevästi on heikentynyt. Päämiehen kannalta tärkeitä ihmisoikeuksia ovat oikeus yksityiselämän suojaan ja syrjinnän kieltö. (Välimäki 2013, 15–16.)

Päämiehen etujen ja hyvinvoinnin ensisijaisuuden periaate tarkoittaa, että päämiehen etu ja hyvinvointi ovat ratkaisevassa asemassa holhousoikeudellista suojaa ja keinoa valittaessa. Päämiestä tulee kuulla ja ottaa huomioon hänen toivomukset mahdollisimman hyvin. *Välttämättömyyden periaatteesta* seuraa, että päämiehen toimikelpoisuutta voidaan rajoittaa vain siltä osin, kuin se on välttämätöntä hänen suojelemisekseen. *Suhteellisuusperiaate* tarkoittaa puolestaan, että suojan on oltava kuhunkin tilanteeseen räätälöityä ja mieluummin tilapäistä kuin pysyvää. (Välimäki 2013, 15–16.)

Ihmis- ja perusoikeudet ovat myös tärkeitä holhousoikeuden kannalta. Huomioonotettavia säännöksiä löytyy Suomen perustuslaista, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja alaikäisten päämiesten osalta myös lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. Erityisesti huomioonotettavia ovat Perustuslain (PeL) 7 §:n säännös oikeudesta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, 10 §:n säännös yksityiselämän suojasta sekä 15 §:ssä säädetty omaisuudensuoja.

Holhustoimen tärkein toimintaperiaate on päämiehen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Päämiehen itsemääräämisoikeuden eli autonomian kunnioittaminen näkyy HoITL 8 §:ssä ja 18.3 §:ssä, joissa säädetään käytettäväksi edunvalvontamuodoista lievintä mahdollista keinoa, eli päämiehen autonomia pyritään säilyttämään mahdollisimman laajasti.

Itsemääräämisoikeudesta mainitaan esimerkiksi Euroopan neuvoston suosituksessa. Suositus koskee toimintarajoitteisten aikuisten oikeudellisen suojaamisen periaatteita. Siinä vahvistetaan periaate, jonka mukaan jokaisella ihmisellä, riippumatta rajoituksistaan, on oikeus itsemääräämiseen. Euroopan neuvoston suositukset eivät ole oikeudellisesti velvoittavia sinällään, mutta niillä voi olla huomattava valtioiden sisäistä lainsäädäntöä ohjaava vaikutus. (Council of Europe Committee of Ministers 1999.)

Päämiehen henkilöä koskevat asiat, kuten hoitoa ja asuinpaikkaa koskevat asiat, pyritään säilyttämään päämiehellä itsellään. Edunvalvoja voi edustaa päämiestä henkilöä koskevissa asioissa vain jos päämies ei ymmärrä asian merkitystä (HoITL 29 §; Välimäki 2013, 17–18). Edunvalvojalle annettu määräys edustaa päämiestä tämän henkilöä koskevissa asioissa on oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan toissijainen päämiehen omaan päätösvaltaan nähden. Näin ollen, jos päätös tilanteessa huomataan, että päämiehellä on riittävä kyky ymmärtää asia, hän päättää asiasta yksin (Välimäki 2013, 24).

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetusta laista (785/1992) ilmenee, että potilaan itsemääräämisoikeuden käyttöä ei voida siirtää yksin edunvalvojalle holhustuomioistuimen päätöksellä, vaan potilaan kyky ilmaista käsityksensä hoitotoimenpiteestä on arvioitava aina tapauskohtaisesti. (Saarenpää 2000, 150.)

2.3 Maistraatti holhousviranomaisena

Suomessa on 11 maistraattia, ja ne ovat osa valtion paikallishallintoa. Maistraatit vastaavat tällä hetkellä muun muassa väestötietojärjestelmästä, holhousasioista, kauppa- ja yhdistysrekisteristä sekä valtakunnallisesta kuluttajaneuvonnasta. Maistraatit hoitavat myös julkisen notaarin tehtäviä, siviilivihki-

misiä ja parisuhteen rekisteröintejä, kaupanvahvistuksia sekä vaaleihin ja kansanäänestyksiin liittyviä tehtäviä. Muita maistraattien tehtäviä ovat muun muassa nimenmuutosasiat, avioliiton esteiden tutkinta ja perukirjojen osakseluetteloiden vahvistaminen. (Maistraatti 2015a.)

Maistraatti on holhousviranomainen, jonka tehtävänä on neuvoa ja opastaa menettelytavoissa edunvalvojan saamiseksi ja valvoa edunvalvojan toimintaa, että se on päämiehen edun ja lain mukaista. Holhousasioiden rekisterin pitäminen kuuluu myös maistraatille. Rekisteristä selviää, onko henkilölle määrätty edunvalvojaa ja onko henkilön kelpoisuutta mahdollisesti rajoitettu. (Maistraatti 2015b.)

Maistraatti voi määrätä edunvalvojan henkilölle, joka kykenee ymmärtämään edunvalvojan määräämisen merkityksen sekä pystyy nimeämään henkilön, jonka haluaa edunvalvojaksi itselleen. Muissa tapauksissa asia siirtyy käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Toimintakelpoisuuden rajoittamisesta päättää aina tuomioistuin. Maistraatti selvittää edunvalvonnan jatkamisen tarvetta ja tekee tarvittaessa hakemuksen edunvalvonnan lakkauttamiseksi tuomioistuimelle. Maistraatti myös ratkaisee kaikki holhoustoimen lupa-asiat. (HE 146/1998).

Ennen kaikkea maistraatti valvoo, miten edunvalvoja hoitaa päämiehen varallisuutta. HoITL 48.1 §:n nojalla edunvalvoja on velvollinen laatimaan päämiehen varoista omaisuusluettelon maistraatille. Luettelon avulla maistraatti näkee, mikäli päämiehen varallisuusasemassa ilmenee muutoksia. Omaisuusluettelo on annettava kolmen kuukauden kuluessa edunvalvojan tehtävän alkamisesta. HoITL 50 ja 51 §:n nojalla edunvalvojalla on kirjanpito- ja vuositilivelvollisuus. Edunvalvojan tehtävän päättyessä on edunvalvoja velvollinen toimittamaan päätöstilin maistraatille, joka on annettava niin pian kuin mahdollista. (HoITL 52 §).

Maistraatti selvittää joka neljäs vuosi edunvalvonnan tarvetta uudelleen, jotta kukaan ei olisi tarpeettomasti edunvalvonnassa tai toimintakelpoisuuden rajoituksen kohteena sellaisia henkilöitä, joiden kohdalla edellytykset edunvalvojan tai toimintakelpoisuuden rajoituksen määräämiselle ei enää täyty. (HoITL 17 b §).

2.4 Edunvalvonnan tasot

Jokainen, joka on saanut tiedon edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä, voi vaitiolovelvollisuuden estämättä ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle eli maistraatille. Ilmoitus tehdään sille maistraatille, jonka toimialueella henkilöllä on kotikunta. Hakemuksen, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, voi tehdä holhousviranomaisena, se, jonka edun valvomisesta on kysymys, tai tämän edunvalvoja, puoliso, vanhempi, lapsi tai muu läheinen. (HoITL 72 §; Saarenpää 2000, 174–177.)

Holhustoimilaki nojautuu taloudellisten asioiden ja henkilöä koskevien asioiden väliseen erotteluun. Päämiehen asiat ajatellaan niin, että ne ovat joko talouttaan tai hänen henkilöään koskevia. Ensisijaisesti holhustoimi on päämiehen taloudellisia asioita koskevaa edunvalvontaa. (Helin 2001, 1073–1074.)

Holhustoimen periaatteena on, että edunvalvontatehtävät hoidetaan vapaaehtoisvoimin. Edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva ja suostuva henkilö, jolla on riittävä taito ja kokemus. Usein edunvalvojana toimii tukea tarvitsevan lapsi, aviopuoliso tai muu läheinen. Edunvalvojaksi määrätään myös usein oikeusaputoimiston yleinen edunvalvoja, joka hoitaa näitä tehtäviä työnsä puolesta. Maistraattien vastuulla on edunvalvontapalveluiden järjestäminen, joka tarkoittaa sitä, että yleisten edunvalvojien määrän on oltava riittävä. Yleinen edunvalvoja on valtion virkamies ja toimii virkavastuulla. (Välimäki 2013, 71–72.)

Alaikäisen edunvalvojina ovat hänen huoltajansa, pääsääntöisesti lapsen vanhemmat. Huoltajat määräytyvät lapsen syntymän perusteella. Mikäli lapsen syntyessä vanhemmat ovat avioliitossa keskenään, silloin he ovat kumpikin lapsensa huoltajia. Jos vanhemmat eivät ole avioliitossa keskenään, on äiti lapsensa huoltaja. Lapsen huoltajana voi olla myös henkilö, jolle lapsen huolto on uskottu. Huoltaja määräytyy lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta annetuin lain (361/1983) säännösten mukaan.

Välimäki (2013, 33) esittää HoITL:n edunvalvontajärjestelmän kuusiportaisen luettelon seuraavasti:

Päämiehen kelpoisuutta ei ole rajoitettu:

- 1) *Eriytinen tukeva edunvalvoja*
- 2) *Yleinen tukeva edunvalvoja.*

Päämiehen kelpoisuutta on rajoitettu:

- 1) *Eriytinen yhdessä toimiva edunvalvoja*
- 2) *Yleinen yhdessä toimiva edunvalvoja*
- 3) *Eriytinen yksin toimiva edunvalvoja*
- 4) *Yleinen yksin toimiva edunvalvoja.*

2.4.1 Päämiestä tukeva

Holhustoimilain edunvalvontajärjestelmän perusideana on, että päämiehen asioihin ja hänen toimintakelpoisuuteensa puututaan niin vähän kuin mahdollista sekä päämiehen itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan hänen etunsa mukaisesti. Näin edunvalvoja määrätään vain päämiehen avuksi ja tueksi tai hänen rinnalleen oikeustoimista päättämään sekä omaisuutta vallitsemaan (Saarenpää 2000, 161). *Eriyisen tukevan edunvalvojan* kelpoisuus koskee ainoastaan määrättyjä asioita, oikeustoimia tai omaisuutta. Edunvalvojan kelpoisuus voidaan määrätä koskemaan kaikkia päämiehen taloudellisia asioita koskemaan, jolloin se on *yleinen tukeva edunvalvoja*. Tämä on yleisin edunvalvontamuoto, jossa päämies säilyttää oman oikeustoimikelpoisuutensa sekä kelpoisuutensa vallita omaisuutta, koska päämiehen toimintakelpoisuutta ei tässä ole rajoitettu. (Välimäki 2013, 34.)

Helinin (2001, 1070) mukaan ihmisen itsemääräämisoikeuteen sisältyy kaksi puolta. *Kompetenssilla* tarkoitetaan henkilön kelpoisuutta määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan omilla tahdonilmaisuuillaan. *Immunitteetilla* tarkoitetaan puolestaan sellaista kelpoisuutta, jota käyttää ihminen itse eikä kukaan toinen hänen puolestaan. Edunvalvontaan joutuminen aiheuttaa sen, että toinen henkilö käyttää päätösvaltaa päämiehen rinnalla. Tällöin *immunitteetti* rajoittuu, koska päämiehen oikeudellista asemaa koskeva muutos voidaan nyt saada aikaan toisen henkilön toimesta ilman päämiehen omaa myötävaikutus-

taan. Näin ollen päämiehen itsemääräämisoikeuteen puututaan *tukevan edunvalvojan* määräämisellä.

Edunvalvojan on toimittava päämiehen kanssa yhteistoiminnassa. Jos päämies kykenee ymmärtämään asian merkityksen, edunvalvojalla on velvollisuus kuulla päämiestä. Lain lähtökohtana on edunvalvojan velvollisuus noudattaa päämiehen tahtoa. Jos edunvalvoja päätyy siihen, että asia pitää ratkaista ja päämiehen kanta johtaa hänen etujaan vaarantavaan ratkaisuun, niin edunvalvoja voi päättää päämiehen kannan vastaisesti. (Välimäki 2013, 36.)

Rinnakkaisen kelpoisuuden takia on mahdollista, että päämies ja edunvalvoja tekevät päämiehen varallisuudesta kilpailevia *disponointeja*. Esimerkiksi kumpikin myy päämiehen irtaimistoa kolmansille henkilöille. Tämä ratkaistaan yleisten varallisuusosoikeudellisten sääntöjen nojalla. Ensiksi selvitetään molempien oikeustoimien yleiset pätevyysedellytykset. Tällöin voi ilmetä, että päämiehen ymmärryskyky on ollut heikko sairauden takia, siksi hän ei ole ymmärtänyt oikeustoimen merkitystä. (Välimäki 2013, 39.)

2.4.2 Toimintakelpoisuuden rajoittaminen

Tukevan edunvalvojan määräämisen ollessa yksin riittämätön toimenpide voidaan päämiehen *toimintakelpoisuutta rajoittaa*. Myös tässä lähtökohtana on mahdollisimman vähäinen puuttuminen päämiehen toimintakelpoisuuteen. Tämä voidaan toteuttaa määräämällä yhteistoimiva edunvalvoja. Tällöin oikeudellisesti pätevä toiminta edellyttää kummankin myötävaikutusta. (Saarenpää 2000, 168.)

Toimintakelpoisuuden rajoittaminen merkitsee sitä, että päteviä oikeustoimia syntyy vain yhdessä ja omaisuuttaan voidaan vallita vain yhdessä. Jos edunvalvojan kelpoisuus koskee vain määrättyä omaisuutta tai oikeustoimia, silloin edunvalvoja kutsutaan *erityiseksi yhteistoimivaksi edunvalvojaksi*. Jos taas edunvalvojan kelpoisuus koskee kaikkia taloudellisia asioita sekä kaikkea päämiehen varallisuutta koskevia asioita, puhutaan *yleisestä yhteistoimivasta edunvalvojasta*. (Välimäki 2013, 50–51.)

Yhteistoimintaa pidemmälle menevä toimintakelpoisuuden rajoittaminen toteutetaan poistamalla päämiehen kelpoisuus vallita määrättyä omaisuutta tai tehdä määrättyjä oikeustoimia (Saarenpää 2000, 170). Esimerkiksi jos on tärkeää säilyttää päämiehen omistama kiinteistö tai huoneisto, voidaan päämiehen mahdollisuus velkaantua estää kieltämällä häneltä kelpoisuus sitoutua velkai tai takausvastuuseen.

Asioissa, joissa päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu, kelpoisuus kuuluu yksinomaan edunvalvojalle. Vain edunvalvoja voi vallita päämiehen omaisuutta ja tehdä päämiestä sitovia oikeustoimia. Muun omaisuuden osalta päämiehen tekemät *disponoinnit*, toisin sanoen oikeustoimet, ovat päteviä. (HoITL 21 §, 26–28 §; Välimäki 2013, 39).

Erityisestä yksin toimivasta edunvalvojasta voidaan puhua, kun edunvalvoja voi määrättyissä asioissa toimia yksin ilman päämiehen myötävaikutusta. Vaikka päämiehen toimintakelpoisuutta olisi rajoitettu merkittävästi, on hän muissa suhteissa täysivaltainen. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen on siis eri asia kuin vajaavaltaiseksi julistaminen. (Välimäki 2013, 51–52.)

2.4.3 Vajaavaltaiseksi julistaminen

Viimeisenä edunvalvontakeinona on *vajaavaltaiseksi julistaminen*. Tätä käytetään vain, jos kaikki muut edellä mainitut lievemmat keinot eivät ole olleet riittäviä. Suurimman ryhmän vajaavaltaisista päämiehistä muodostavat alaikäiset lapset. Alaikäiset ovat vajaavaltaisia suoraan lain nojalla. Aikuista vajaavaltaista päämiestä koskevat samat oikeusvaikutukset kuin alaikäistä. (Saarenpää 2000, 170.)

Aikuiselta vajaavaltaiselta päämieheltä puuttuvat kelpoisuus tehdä päteviä oikeustoimia ja oikeus vallita omaisuuttaan. Vajaavaltaiseksi julistettua ei automaattisesti seuraa kelvottomuus päättää henkilöä koskevista asioista. Vajaavaltainen voi päättää henkilöönsä koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja jollei laissa toisin säädetä (HoITL 23 §). Päämies voi esimerkiksi hakea passia tai tehdä nimenmuutoksen niin halutessaan, jos vain ymmärtää asian.

Vajaavaltainen voi myös tehdä merkitykseltään pieniä ja tavanomaisia oikeustoimia. Hänellä on myös oikeus määrätä siitä, minkä hän on työllään ansainnut. (HoITL 24–25 §).

Lain tarkoituksena on suojattava päämiehen etuja tällä radikaalilla keinolla vain äärimmäisissä tapauksissa eli vain silloin kuin muista lievimmistä keinoista ei ole ollut apua riittävästi. On aina noudatettava *välttämättömyyden* eli lievimmän riittävän keinon periaatetta. (Välimäki 2013, 55.)

2.5 Holhouslainsäädännön pääpiirteet muissa maissa

Suomen edunvalvontajärjestelmää vastaavia käytäntöjä on käytössä muissakin Euroopan maissa. Viimeisten 15 vuoden aikana aikuisten holhousta koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu paljon useissa Euroopan maissa. Yhtenäinen piirre kaikissa maissa on ollut se, että aikuisten oikeuteen päättää omista asioistaan ei kajota enempää kuin on välttämätöntä. Eräissä maissa säännösten nimien muuttamisen tarkoituksena on ollut eroon pääseminen leimaavista käsitteistä, kuten holhottavaksi julistamisesta. Kaikissa maissa uudistukset eivät ole vielä niin pitkällä, mutta havaittavissa on entistä harvemmat holhottavaksi julistetut tapaukset. Esittelen seuraavassa lyhyesti muutaman hallituksen esityksessä mainitun maan holhouslainsäädäntöä. (HE 146/1998).

Ruotsin järjestelmä on varsin samankaltainen kuin Suomen. Ruotsissa on kaksi edunvalvontamuotoa, uskottu mies eli *god man* ja asianhoitaja *förvaltare* (Oksanen 2009, 31). Uskottu mies vastaa Suomessa tukevan edunvalvojan määräämistä. Tällöin henkilön katsotaan tarvitsevan apua asioidensa hoidossa. Jos uskotun miehen määrääminen ei ole riittävä toimenpide, tuomioistuin voi määrätä asiainhoitajan. Asianhoitajan määrääminen on viimeinen keino, jota vastaa Suomessa vajaavaltaiseksi julistaminen (HE 146/1998). Voidaan siis todeta, että Ruotsin järjestelmä on keinovalikoimaltaan suppeampi kuin Suomen.

Tanskassa ja Norjassa pelkkä holhous ei estä henkilöä tekemästä oikeustoimia tai määrätä omaisuudestaan. Tanskassa toimintakelpoisuuden rajoittamisen ohella voidaan henkilö asettaa holhoukseen. Lievin edunvalvonnan keino

on niin sanottu yhteisholhous, ja Suomessa se vastaa tukevan edunvalvojan määräämistä. (Oksanen 2009, 45.)

Holhoustoimen tarkoitus on Suomessa sekä muissa pohjoismaissa samankaltainen. Holhouslainsäädännöllä pyritään siihen, että päämiehen asioita hoidetaan tämän edun ja tarpeen mukaisesti. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa edunvalvojan määräämisen perusteet ovat pohjimmiltaan samantyyppiset ja kaikissa maissa on mahdollisuus edunvalvontaan päämiehen toimintakelpoisuutta rajoittamatta tai rajoittaen. (Oksanen 2009, 8–10.)

3 TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMINEN

Päämiehen toimiessa edunvalvojan neuvosta huolimatta oman etunsa vastaisesti tai mikäli siihen on olemassa ilmeinen vaara, tällöin henkilön toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa. Käräjäoikeus päättää asiasta ja määrää rajoituksen koskemaan esimerkiksi velan ottoa, myymistä tai asunnon lahjoittamista.

3.1 Yleisesittely

Mahdollisuus sitoutua velvoitteisiin voi joissakin tapauksissa vaarantaa henkilön taloudelliset edut. Näin voi käydä erityisesti silloin, kun asianomainen ei kuuntele edunvalvojaansa, vaan tekee merkittäviä, mutta huonoiksi osoittautuvia päätöksiä yksin.

Tällöin käräjäoikeus voi esimerkiksi maistraatin hakemuksesta rajoittaa henkilön toimintakelpoisuutta. Käräjäoikeus voi esimerkiksi päättää, ettei asianomaisella ole oikeutta tehdä velkaa tai oikeutta määrätä tietystä omaisuudestaan. Käräjäoikeus saa kuitenkin rajoittaa toimintakelpoisuutta vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä henkilön suojaamiseksi.

Apulaisoikeusasiamies toteaa ratkaisussaan (AOA 2253/4/02), että monesti päämiehen kykenemättömyys ja passiivisuus taloudellisten asioiden hoidossa tosiasiallisesti aiheuttaa sen, että pelkän edunvalvojan määräyksen varassa olevan päämiehen asema käytännössä samaistuu oikeustoimikelpoisuudeltaan rajoitetun tai jopa vajaavaltaisen asemaan. Apulaisoikeusasiamies ei kui-

tenkaan pidä hyväksyttävänä, että oikeustoimikelpoisen päämiehen toimintakelpoisuutta tosiasiallisesti käytännössä rajoitetaan edunvalvojan toimin ilman tuomioistuimen ratkaisua. Holhoustoimilaissahan on selkeästi ilmaistu, että toimintakelpoisuutta arvioi ja siitä päättää tuomioistuin. Kelpoisuutensa saattamiseksi oikeudellisesti ja laillisuusvalvonnan näkökulmasta asianmukaisiksi on edunvalvojan tehtävä saattaa asia maistraattiin tai kärjäoikeuteen tutkittavaksi ilmeisissä ja jatkuvasti toistuvissa ristiriitatilanteissa, mikäli edunvalvoja katsoo päämiehen toiminnallaan vahingoittavan etujaan. Ei voi olla päämiehen edun vastaista, että edunvalvoja ryhtyy ristiriitatilanteessa toimenpiteisiin päämiehensä ja samalla myös oman kelpoisuutensa saattamiseksi vastamaan juridisesti tosiasiallisia olosuhteita.

Ihmisen päätösvaltaa henkilöään koskevissa asioissa ei holhoustoimilain nojalla voida rajoittaa. Toimintakelpoisuuden rajoitus tulee kysymykseen vain taloudellisten asioiden hoidon turvaamiseksi. (Helin 2001, 1084.)

Kun päämies on täysivaltainen, mutta hänen toimintakelpoisuuttaan on rajoitettu, päätös toimintakelpoisuuden rajoittamisesta määrittää edunvalvojan hoitoon kuuluvat asiat. Mikäli päämiehellä ei päätöksen mukaan ole oikeutta vallita määrättyä omaisuutta tai jos hän saa vallita sitä ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa, edunvalvojalla on oikeus saada haltuunsa tämä omaisuus vaikka päämies vastustaisi asiaa. Muuta omaisuutta edunvalvoja voi hallita vain, jos päämies ei vastusta haltuunottoa. (HE 146/1998).

Päämiehen toimintakelpoisuutta (HoITL 18 §) voidaan rajoittaa seuraavasti:

1) *hän voi tehdä tietyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuuttaan ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa;*

2) *hänellä ei ole kelpoisuutta tehdä tietyjä oikeustoimia tai oikeutta vallita tiettyä omaisuuttaan; taikka*

3) *hänet julistetaan vajaavaltaiseksi.*

Ketään ei saa julistaa vajaavaltaiseksi, jos muut edellä mainitut kohdan 1 ja 2 toimenpiteet ovat riittävät turvaamaan hänen etunsa. (HoITL 18 §).

Seuraavaksi käydään läpi tarkemmin jo aikaisemmin luvussa 2.4.2. esitetyt yhteistoimivan edunvalvojan ja erityisen sivuuttavan edunvalvojan määräämisen oikeusvaikutukset päämiehen toimintakelpoisuuteen.

3.2 Yhteistoimivan ja erityisen sivuuttavan edunvalvojan erot

Yhteistoimivan edunvalvojan toiminnanoikeusvaikutukset ilmenevät HoITL 18.1 §:n 1-kohdassa. Tässä on kysymys lievimmästä toimintakelpoisuuden rajoittamisen mahdollisessa muodosta. Päämies on velvollinen yhteistoimintaan edunvalvojansa kanssa. Määrätystä omaisuudesta tai määrätystä oikeustoimista ei siis kumpikaan voi päättää yksin, vaan edellytetään sekä päämiehen että edunvalvojan myötävaikutusta. (Välimäki 2013, 50–51.)

Oikeudellisesti ero päämiestä tukevan edunvalvojan määräämisen kanssa ja yhteistoimivan edunvalvojan määräämisen välillä on selvä. Tukevan edunvalvojan määrääminen ei vaikuta päämiehen toimintakelpoisuuteen ja hän saa edunvalvojan ainoastaan tuekseen. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen yhteistoimivan edunvalvojan tapauksessa merkitsee puolestaan sitä, että päteviä oikeustoimia syntyy ainoastaan toimiessaan yhdessä edunvalvojan kanssa ja omaisuutta vallitaan vain yhdessä. (Välimäki 2013, 50–51.)

Kun edunvalvoja on määrätty auttamaan päämiestä tiettyä omaisuutta tai tiettyjä oikeustoimia koskevissa asioissa, edunvalvojan ja päämiehen tulee tehdä ne yhdessä (*erityinen yhteistoimiva edunvalvoja*). Jos taas määrätään edunvalvoja auttamaan päämiestä kaikissa taloudellisissa asioissa niin, että edunvalvojan ja päämiehen tulee tehdä ne yhdessä, on kyseessä *yleinen yhteistoimiva edunvalvoja*. (Välimäki 2013, 51.)

Oikeusvaikutukset erityisestä sivuuttavasta edunvalvojasta koskevat HoITL 18.1 §:n 2-kohtaa. Tässä päämiehellä ei ole lainkaan kelpoisuutta vallita määrättyä omaisuutta tai tehdä oikeustoimia. Esimerkiksi jos päämiehen omistama kiinteistö tai osakehuoneisto on tärkeää säilyttää päämiehen omistuksessa, voidaan päämieheltä poistaa tällaisen omaisuuden vallintavalta kokonaan. Omaisuuden vallinta ja kelpoisuus tehdä oikeustoimia kuuluu yksinomaan edunvalvojalle. Ainoastaan edunvalvojalla on oikeus vallita päämiehen omai-

suutta ja tehdä päämiestä sitovia oikeustoimia. Muita päämiehen tekemiä oikeustoimia pidetään pätevinä, ellei muuta osoiteta. (Välimäki 2013, 51.)

3.3 Rajoittamisen edellytykset

Seuraavat kolme edellytystä koskevat osittaista toimintakelpoisuuden rajoittamista. Niiden kaikkien on täyttyvä, jotta toimintakelpoisuutta olisi mahdollista rajoittaa:

- 1) *päämies on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja*
- 2) *päämiehen varallisuusasema, toimeentulo ja muut tärkeät edut ovat vaarassa*
- 3) *eivätkä lievemmat suojakeinot riitä*

Kykenemättömyys hoitaa pelkästään taloudellisia asioita ei ole tarpeeksi riittävä peruste toimintakelpoisuuden rajoittamiselle. Taloudellisten intressien edellytetään olevan vaarassa, eli on oltava taloudellisten etujen suojaamisen tarve. Pelkästään mieleltään sairaiden toimintakelpoisuuden rajoittamiselle ei ole perustetta, mikäli taloudelliset asiat eivät sitä vaadi. (Välimäki 2013, 52–53.)

Toimintakelpoisuuden rajoittamisesta päättää aina tuomioistuin. Maistraatti ei oikeusturvasyistä voi näin järeästä keinosta päättää. Päämiestä on yleensä kuultava henkilökohtaisesti, mutta se ei ole tarpeen, jos se on päämiehen tilantakia mahdotonta tai aiheuttaa hänelle kohtuutonta haittaa (HoITL 74 §). Toimintakelpoisuutta koskeva päätös voi olla voimassa toistaiseksi tai määräajan. (HoITL 22 §).

Muiden kuin määräyksessä tarkoitettujen oikeustoimien osalta päämies on täysivaltainen. Mikäli päämies on tehnyt vastoin toimintakelpoisuuden rajoitusmääräystä oikeustoimen, määräytyvät tällöin oikeusseuraamukset sen mukaan kuin jos oikeustoimen olisi tehnyt vajaavaltainen. Vastoin rajoitusmääräystä tehty oikeustoimi ei sido päämiestä. (Välimäki 2013, 151–152.)

3.4 Vajaavaltaiseksi julistaminen ja sen edellytykset

Vajaavaltainen päämies on lähtökohtaisesti kaikkien ankarimpien rajoitusten alainen. Vajaavaltaiseksi julistamisen oikeusvaikutukset koskevat HoITL:n 18.1 §:n 3-kohtaa. Suurin ryhmä vajaavaltaisista päämiehistä muodostuu siis alaikäisistä, mistä mainitsinkin jo luvussa 2.4.3.

Välimäki (2013, 55) tuo esiin kirjassaan vajaavaltaiseksi julistamisen edellytykset, joita on kolme ja joiden kaikkien on oltava voimassa, jotta tähän radikaaliin toimeen voidaan ryhtyä:

- 1) *päämies on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja*
- 2) *päämiehen varallisuusasema, toimeentulo ja muut tärkeät edut ovat vaarassa*
- 3) *eivät lievimmät suojakeinot riitä*

Vajaavaltaisuuden tärkein oikeusvaikutus on se, että vajaavaltainen ei voi itse vallita omaisuuttaan eikä itse tehdä sitovia oikeustoimia. Tästä on säädetty HoITL:n 4 luvun 23–28 §. Tämän sääntelyn tarkoituksena on suojata vajaavaltaista harkitsemattomilta sitoumuksilta. (Välimäki 2013, 139.)

Poikkeuksena pääsäännöstä on se, että vajaavaltainen voi vallita työansioitaan ja myös sellaista omaisuuttaan, jonka edunvalvoja on hänen vallittavakseen antanut. Vajaavaltainen voi tehdä oikeustoimia, mutta niiden on oltava tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Esimerkiksi jos alaikäinen ostaa tavaran, jonka kauppahinta jää osaksi velaksi, tätä ei voida pitää tavanomaisena tai vähämerkityksellisenä. (Välimäki 2013, 140–143.)

Lisäksi vajaavaltainen voi ottaa pätevästi lahjan vastaan, jos hän ymmärtää sen merkityksen. 15 vuotta täyttänyt saa itse tehdä, irtisanoa ja purkaa työsuhteen. Huomattavaa on myös, että luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 136.1 §:n mukaan 15 vuotta täyttänyt voi itse tehdä talletusta koskevan sopimuksen pankin kanssa niistä varoista, joista hänellä on oikeus määrätä, ja tallettaa sekä nostaa varoja. (Välimäki 2013, 140–143.)

Pääsääntönä on, että sellainen oikeustoimi, jota vajaavaltaisella ei ollut oikeutta tehdä tai johon hän ei ollut saanut edunvalvojalta suostumusta, ei sido

päämiestä (HoITL 26 §). Sen sijaan vajaavaltaisen oikeustoimikumppanin asema on toinen. Kun kyse on ilman edunvalvojan suostumusta tehdystä oikeustoimesta, vastapuolen asema riippuu siitä, tiesikö hän vajaavaltaisuudesta. Mikäli hän ei tiennyt, voi hän vetäytyä sopimuksesta niin kauan, kun sopimusta ei ole hyväksytty, mutta jos hän tiesi vajaavaltaisuudesta, hän on sidottu oikeustoimeen odotusajan. Odotusaika kestää niin kauan kuin edunvalvojan suostumuksen saaminen kohtuudella kestää. (HoITL 27 §).

3.5 Toimintakelpoisuuden rajoitukset muissa edunvalvonnaltaan vastaavissa maissa

Ruotsissa, kun uskotun miehen määrääminen ei ole riittävä toimenpide, tuomioistuin voi määrätä henkilölle asiainhoitajan eli *förvaltare*. Asiainhoitajan tehtävä on sopeutettava asianomaisen tarpeisiin, ja se voidaan rajoittaa koskemaan tiettyä omaisuutta tai asiaa taikka omaisuutta, jonka arvo ylittää tietyn määrän. Asiainhoitajalla on tehtävänsä osoittamissa puitteissa yksinomainen kelpoisuus määrätä päämiehensä omaisuudesta. (HE 146/1998).

Tanskassa oikeustoimikelpoisuutta ei voi poistaa rajoitetusti siten, että toimenpide koskisi vain tiettyä omaisuutta tai tiettyjä asioita. Henkilöstä, jonka oikeustoimikelpoisuus on poistettu, tulee vajaavaltainen. (HE 146/1998).

Norjassa taas edunvalvonnan muotoja on kaksi, holhous ja oikeudellisen toimintakelpoisuuden rajoittaminen. Norjassa vajaavaltaiseksi voidaan julistaa henkilö, joka hengenheikkouden, mielisairauden, juoppouden tai huumaavien aineiden väärinkäytön vuoksi on kykenemätön huolehtimaan itsestään tai omaisuudestaan tai joka juoppouden, pelihimon, tuhlaavaisuuden tai muun ilmeisen epäviisaan käyttäytymisen kautta hukkaa omaisuuttaan siten, että hänen tai hänen perheensä toimeentulo vaarantuu. Vajaavaltaiseksi julistamista ei saa kuitenkaan käyttää, jos henkilön edut voidaan riittävästi turvata lievemmin keinoin, esimerkiksi määräämällä hänelle apuholhooja. (HE 146/1998).

Saksassa henkilölle voidaan määrätä huolenpitäjä eli *Betreuer*. Huolenpitäjän määrääminen ei rajoita päämiehen oikeustoimikelpoisuutta. Päämiestä ei ole mahdollista julistaa vajaavaltaiseksi, mutta tuomioistuimen määräyksellä päämies voi antaa tahdonilmaisuja vain huolenpitäjän suostumuksella. Tällais-

ta määräystä ei kuitenkaan voida ulottaa henkilökohtaisiin oikeustoimiin, kuten avioliiton solmimiseen ja testamentin tekemiseen. (HE 146/1998).

Itävallassa taas voidaan määrätä asianhoitaja eli *Sachwalter*. Tuomioistuimen päätöksellä määrätään asianhoitajan tehtävät, eikä päämiehellä ole oikeustoimikelpoisuutta asioissa, jotka kuuluvat asiainhoitajan tehtäviin. Itävallassa on mahdollista myös, että asianhoitajalle uskotaan kaikki päämiehen asiat, sekä taloudelliset että henkilöä koskevat. (HE 146/1998).

4 TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMISEN MENETTELY HELSINGIN MAISTRAATISSA

Helsingin maistraattiin saapuu päivittäin lukuisia asiakirjoja, joista yleisiä ovat muun muassa ilmoitukset uusista edunvalvonnan tarpeessa olevista henkilöistä, hakemukset edunvalvojan määräämiseksi, hakemukset sijaisen määräämiseksi, täydennykset, lääkärinlausunnot, lupa-asiat, edunvalvojien laatimat tilit, omaisuusluettelot, käräjäoikeudesta tai hovioikeudesta saapuneet päätökset.

4.1 MAISA-diaarijärjestelmän käyttö

MAISA on maistraattien käytössä oleva hallinnollinen diaari- ja asiankäsittelyjärjestelmä. Se on suunniteltu maistraattien asiankäsittelyprosesseja, asiakirjahallintaa, tietopalvelua ja toiminnan seurantaan helpottavaksi sekä koko henkilöstön työtä tukevaksi työvälineeksi.

Järjestelmään kirjataan maistraatille käsiteltäväksi saapuneet ja maistraatin aloitteesta vireille tulleet asiat sekä asiaan osallisten tarpeelliset henkilötiedot. Järjestelmän tarkoituksena on, että julkiset asiakirjat ovat vaivattomasti löydettävissä asian vireillä ollessa ja arkistosta. (Mintra 2015.)

Kirjattavien asioiden luokittelu perustuu arkistonmuodostumissuunnitelmaan. Arkistonmuodostumissuunnitelmassa asiat on ryhmitelty pääluokkiin ja asiaryhmiin. Holhoustoimen pääluokka merkitään lyhenteellä Ho. Kun asia kirjataan MAISA-järjestelmään, syntyy diaarinumero. Diaarinumero muodostuu

maistraatin omasta tunnuksesta, vuosiluvusta ja juoksevasta diaarinumerosta. (Mintra 2015.)

MAISA-järjestelmään kirjataan vireille tuleva holhousasia. Määräämisasiaan voi liittyä myös aliasioita. Määräämisasia päättyy asian ratkaisuun ja jos siinä määrätään päämiehelle edunvalvoja, perustetaan MAISA-järjestelmään "Edunvalvonnan seuranta-asia". Seuranta-asia eli valvonta jatkuu niin kauan, kunnes maistraatti on tarkastanut viimeisenkin päätöstilin ja antanut päätöstitit tiedoksi oikeudenomistajille. Edunvalvonta taas päättyy, kun päämies tulee täysi-ikäiseksi tai kuolee tai 4-vuotisselvityksestä käy ilmi, että holhousa ei enää tarvita ja edunvalvonta määrätään lakkaamaan. Seuranta-asiaan saattaa liittyä useita aliasioita, joista esimerkkeinä ovat edunvalvojan sijaisen määrääminen, edunvalvojan vaihtaminen ja erilaisten lupa-asioiden käsittelyt. (Mintra 2015.)

4.2 Edunvalvonta-asian käsittely Helsingin maistraatissa

Uusi edunvalvonta-asia voi tulla vireille joko ilmoituksella tai hakemuksella. Hakemuksen tai ilmoituksen liitteenä tarvitaan lääkärinlausunto. Mikäli lääkärinlausunto puuttuu hakemuksesta, maistraatti lähettää lääkärinlausuntopyynnön päämiestä hoitavalle lääkärille. Lääkärinlausunnolle on asetettu tarkat muotovaatimukset, jotka on määritelty Sosiaali- ja terveysministeriön määräyskokoelman määräyksessä 1999:51. Lääkärinlausunto tulee otsikoida selkeästi asian laadusta riippuen. Jos lausunto osoitetaan maistraatille edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa, otsikoksi tulee "Lääkärinlausunto edunvalvojan määräämistä varten". Lausunnon johdannosta selviävät tutkittavan henkilötiedot, kenen pyynnöstä lausunto annetaan, tutkimuspaikka ja aika sekä selvitys mahdollisesta aikaisemmasta hoitosuhteesta. Lääkäri kertoo omat havaintonsa ja tutkimustuloksensa ja ilmaisee myös mielipiteensä siitä, ovatko edunvalvojan määräämiselle terveydelliset perusteet, voidaanko tutkittavaa kuulla ja ymmärtääkö hän edunvalvojan merkityksen. Lopuksi lausunto on vahvistettava sanoilla "minkä kunnian ja omantuntoni kautta vakuutan". (Sosiaali- ja terveysministeriön määräyskokoelma 1999:51, 3–6.)

Edunvalvonnan tarpeessa pääasiassa ovat iäkkäät ihmiset, joilla yleisin lääkärintilauksissa esiintyvä sairaus on Alzheimer. Tämä tauti on aivoja rappeuttava sairaus. Se kypsyy hitaasti ja sen perussy on tuntematon. Tämä on tavallinen sairaus, jota esiintyy 65–80 % tapauksista. Muita muistisairauksia ovat verenkiertoperäinen muistisairaus 10–15 %, Lewyn kappale -tauti 10–15 % ja otsa-ohimolohkon rappeumat 5 %. (Viramo 2014.)

Selvitettäessä edunvalvonnan tarpeellisuutta maistraatti pyrkii selvittämään läheisten mielipiteen edunvalvonnan tarpeesta, esimerkiksi puhelimitse tai lähettämällä lausuntopyynnön. Niissä tapauksissa, joissa mahdollinen päämies kykenee ymmärtämään edunvalvonta-asian merkityksen ja pyytää tiettyä henkilöä edunvalvojaksi, maistraatti voi ratkaista asian. Muissa tapauksissa maistraatti tekee hakemuksen, lausunnon tai puollon käräjäoikeudelle, mikäli se katsoo henkilön olevan edunvalvonnan tarpeessa. (Maistraatti 2015b.)

Käräjäoikeudesta saapuu maistraattiin päivittäin päätöksiä edunvalvojan määräämistä koskevissa asioissa. Päätöksessä edunvalvoja on voitu määrätä tois- taiseksi, tiettyä tehtävää varten tai sijaiseksi.

4.3 Toimintakelpoisuuden rajoittamistapausten esittely

Edunvalvonnan asiakasmäärä on noussut vuosittain, eikä laskua ole odotettavissa, koska väestöennusteiden mukaan yli 65-vuotiaiden osuus kasvaa tulevaisuudessa nopeasti (Väestöennuste 2012). Kasvun voi havaita myös taulukosta 1. Vuonna 2007 Helsingissä yli 65-vuotiaita päämiehiä oli 2092 ja 2014 vuoden loppuun mennessä määrä oli 2934, mikä on 842 henkilöä enemmän kuin vuonna 2007. Huomattava määrä päämiehistä, peräti yli 40 % on yli 65-vuotiaita.

Kaikkiaan edunvalvonnassa Helsingin maistraatissa oli 7299 henkilöä vuoden 2014 loppuun mennessä. Heistä 32 oli sellaisia päämiehiä, joilla toimintakelpoisuutta oli rajoitettu. Vajaavaltaiseksi heistä oli julistettu 243 päämiestä, joista tapaukset yhtä lukuun ottamatta ovat vanhan lain aikana tehtyjä. Nähtävissä on, että vajaavaltaisiksi julistettujen määrä vähitellen vähenee. Uuden lain

voimaantulon jälkeen vain yksi valvonnassa oleva päämies on julistettu vajaavaltaiseksi.

Taulukko 1. Päämiesten ikäjakauma vuosina 2007 ja 2014. Selvitys tehty 31.12.2014. (Mintra 2015.)

	Päämiehiä yhteensä	Toimintakelpoisuus			Toimintakelp. 0–17	Toimintakelp. 18–64	Toimintakelp. 65–
		Ei rajoitettu	Rajoitettu osittain	Julistettu vajaavaltaiseksi	Yhteensä	Yhteensä	Yhteensä
Helsingin maistraatti vuonna 2007	6016	5558	28	430	1284	2182	2092
Helsingin maistraatti vuonna 2014	7299	7004	32	243	1579	2491	2934

MAISA-diaarijärjestelmästä löytyi yhteensä 46 tapausta, joissa toimintakelpoisuuden rajoitus on esiintynyt ja joita Helsingin maistraatti on käsitellyt holhous-toimilain aikana. Tämä ei vielä tarkoita sitä, että kaikissa niissä olisi kyse pelkästään toimintakelpoisuuden rajoittamisesta. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa kyse oli selvästi edunvalvojan tehtävän laajentamisesta. Yhdessä toisessa tapauksessa kyse oli vajaavaltaiseksi julistamisesta.

MAISA-diaarijärjestelmästä löytyi vain kolme vireillä ollutta tapausta vajaavaltaiseksi julistamisesta holhous-toimilain aikana. Yhden tapauksen käsittely on vielä kesken, ja toisessa tapauksessa edunvalvonta on kokonaan lakkautettu. Opinnäytetyön tutkimushetkellä rekisteristä löytyy yksi päämies, joka on julistettu vajaavaltaiseksi holhous-toimilain aikana. Voidaan siis päätellä, että nämä tapaukset todella ovat harvinaisia tänä päivänä.

Mainitusta 46 tapauksesta 19 tapausta olivat sellaisia, joissa edunvalvojan määräämisasian yhteydessä haettiin myös toimintakelpoisuuden rajoittamista. Käräjäoikeuden päätöksessä oli päätetty edunvalvojan määräämisestä ja myös rajoitettu päämiehen toimintakelpoisuutta, mikäli käräjäoikeus katsoi sen tarpeelliseksi.

Muut 27 tapausta olivat taas sellaisia, joissa toimintakelpoisuuden rajoitus tuli kysymykseen vasta sen jälkeen, kun ilmeni, että pelkän edunvalvojan määrääminen ei enää riittänyt päämiehen edun turvaamiseksi. Nimenomaan näitä tapauksia käsittelen tarkemmin seuraavassa 4.4 luvussa.

4.4 Hakemuksen ja ilmoituksen ero

Nämä 27 tapausta, joissa toimintakelpoisuuden rajoittamista on haettu, kun pelkän edunvalvojan määrääminen ei ole riittänyt päämiehen edun turvaamiseksi. Näiden tapauksien kohdalla käsittely alkoi siitä, kun maistraattiin saapui hakemus tai ilmoitus. Yleensä hakemuksen taikka ilmoituksen tekee sosiaalityöntekijä tai päämiehen edunvalvoja suoraan maistraattiin mahdolliseksi toimintakelpoisuuden rajoittamiseksi.

Mikäli kyseessä on hakemus ja hakemuksessa on riittävät tiedot ja perustelut sekä lääkärinlausunto liitteenä, silloin maistraatti tekee lausunnon kärjäoikeudelle, missä on esitetty asia, asian sisältö sekä perustelut. Liitteenä lausunnon on ainakin lääkärinlausunto, ote holhousasioiden rekisteristä ja alkuperäinen hakemus. Kärjäoikeus tekee asiasta päätöksen, jonka se lähettää maistraattiin. Maistraatin tehtävänä on kirjata päätös valtakunnalliseen holhousasioidenrekisteriin, kun päätös on saanut lainvoiman.

Jos kyseessä on ilmoitus, silloin maistraatin tehtävänä on selvittää, onko toimintakelpoisuuden rajoittamiselle tarvetta. Mikäli tarvetta on, maistraatti toimii hakijana ja lähettää hakemuksen kärjäoikeudelle. Hakemuksessa on asian sisältö, perustelut sekä mahdolliset liitteet ja alkuperäinen maistraattiin saapunut ilmoitus. Kärjäoikeus tekee tässäkin tapauksessa päätöksen, jonka maistraatti kirjaa järjestelmään, kun päätös on saanut lainvoiman. Päätöstä on kuitenkin noudatettava, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa.

Näistä 27 holhustoimilain aikana olleista tapauksista, joissa toimintakelpoisuuden rajoitus on ollut kyseessä, moni on rauennut. Kahdeksan tapausta on rautettu tai jätetty sillensä, suurin osa jo alkuvaiheessa, koska maistraatti on katsonut, että toimintakelpoisuuden rajoittamiselle ei ole ollut riittäviä perusteita.

ta tai pyydettyä täydennystä ei ole toimitettu määräajassa. Yhdessä tapauksessa asia oli rauennut päämiehen kuolemaan.

Kaikista tapauksista neljässä päädyttiin edunvalvojan tehtävän laajentamiseen. Näistä tehtävistä kaikki laajennettiin koskemaan päämiehen hoidollisia tai päämiehen asumiseen liittyviä asioita.

Yksi tapaus oli sellainen, jossa päämies päädyttiin julistamaan vajaavaltaiseksi. Tämä on ainoa tapaus, jossa käräjäoikeus on päättänyt päätöksessään siihen, että päämies julistetaan vajaavaltaiseksi. Seuraavaksi käyn tämän tapauksen läpi.

Kyseisen tapauksen maistraatin hakemus käräjäoikeudelle löytyy liitteestä 1 ja käräjäoikeuden päätös liitteestä 2. Päämies olkoon tässä esimerkissä A, päämiehelle määrätty prosessiedunvalvoja B ja päämiehen edunvalvoja C. Asia tuli vireille ilmoituksella siten, että A:n edunvalvoja lähetti sähköpostin Helsingin maistraattiin. Sähköpostissa C kertoi, että päämiehen tililtä oli nostettu juuri ennen edunvalvontaa yhteensä 85 000 euroa ja tili oli lopetettu. Edunvalvoja ei ollut saanut yrityksistään huolimatta asiakirjoja tai tietoja päämiehen omaisuudesta ja epäili, että asiaa pyrittiin viivyttämään tarkoituksella. Edunvalvoja tiesi, että A:lla oli omaisuutta Espanjassa ja oli saanut myös tietoa siitä, että päämiestä oltiin viemässä Espanjaan. Näiden syiden vuoksi C katsoi, että edunvalvontamääräys ei ollut riittävä ja A olisi julistettava vajaavaltaiseksi.

Tässä tapauksessa maistraatti toimi hakijana, joten maistraatti teki hakemuksen käräjäoikeudelle (liite 1). Hakemuksessa A:n toimintakelpoisuutta pyydettiin rajoittamaan siten, että A julistetaan vajaavaltaiseksi. Maistraatti myös pyysi käräjäoikeutta antamaan päätöksen heti väliaikaisena siihen saakka, kunnes asiassa annettaisiin lopullinen päätös. Maistraatti perusteli, miksi lievimmät rajoitukset eivät tule kysymykseen. Perusteluina olivat C:n ilmoittamat tiedot ja maistraatti katsoi, että päämiehen tärkeät edut olivat vaarassa eikä kenelläkään ollut tarkkaa tietoa A:n omaisuudesta ylipäätään. A:ta ei voitu kuulla, koska häntä ei sairauden vaikeuden vuoksi ei voitu kuulla aikaisemmin edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassakaan.

Helsingin kärjäoikeus antoi väliaikaisen määräyksen seuraavana päivänä. Määräyksessä A julistettiin vajaavaltaiseksi, koska kärjäoikeus katsoi olosuhteiden olevan sellaiset, että oli syytä rajoittaa A:n kelpoisuutta. Kärjäoikeudesta saapui parin viikon kuluttua päätös, jossa A:lle määrättiin prosessiedunvalvoja B tehtävänäan edustaa A:ta maistraatin vaatimuksessa julistaa A vajaavaltaiseksi. Kärjäoikeus oli hankkinut lääkärintodistuksen, jonka sen mukaan A:ta ei sairaudesta johtuen voitu kuulla asiassa. Koska kysymyksessä oli vajaavaltaiseksi julistaminen eli ihmisoikeuskysymys, kärjäoikeus katsoi prosessiedunvalvojan määräämisen olevan tarpeellinen.

Lopullinen kärjäoikeuden päätös (liite 2) annettiin 2 kuukautta edellisen jälkeen. Päätös oli, että A julistetaan vajaavaltaiseksi. Perusteluina olivat C:n lähettämä sähköposti maistraatille, lääkärinlausunto, jonka mukaan A sairasti vaikea-asteista dementiaa eikä ymmärtänyt edunvalvonnan merkitystä. A:lle määrätty prosessiedunvalvoja katsoi, että on A:n etu ja oikeus vaativat vajaavaltaiseksi julistamista. Koska edunvalvoja ei ollut saanut pyytamiään tietoja A:n taloudellisista asioista, kärjäoikeus katsoi, ettei edunvalvojan määrääminen riittänyt turvaamaan A:n etuja. Tästä syystä kärjäoikeus oli päättänyt rajoittamaan A:n toimintakelpoisuutta. A:n sairaus oli myös niin vaikea, ettei häntä voitu edes kuulla asiassa, kärjäoikeuden mukaan vain vajaavaltaiseksi julistaminen riitti A:n etujen turvaamiseen.

4.5 Tuomioistuimen päätökset toimintakelpoisuuden rajoittamistapauksissa

Useat tapaukset raukeavat ennen kuin ehtivät kärjäoikeuden käsittelyyn. Ne, jotka menevät kärjäoikeuteen asti, suurimmassa osassa asia päättyy kärjäoikeuden päätökseen toimintakelpoisuuden rajoittamisesta. Aina asia ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen. Esimerkiksi päämies voi olla eri mieltä siitä, tulisiko hänen toimintakelpoisuuttaan rajoittaa. Tällaisissa tapauksissa asian käsittely voi edetä valituksen myötä hovioikeuteen asti. Poikkeuksellista on, jos hovioikeus muuttaa kärjäoikeuden päätöstä. Tiedossani on yksi tapaus, missä hovioikeus kumosi kärjäoikeuden päätöksen (liite 3). Kyseisessä tapauksessa hovioikeus ei pelkästään kumonnut kärjäoikeuden päätöstä toimintakelpoisuusrajoituksen osalta, vaan myös määräsi A:n edunvalvojan teh-

tävän lakkaamaan. Johtopäätöksessä hovioikeus katsoi toimintakelpoisuuden rajoittamisen osalta, että A ei ole näytetty käyttäytyvän siten, että hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa olisivat vaarassa. Lisäksi A:n omaisuuden määrä mahdollisti sen, että A voi käyttää tuoton ilman, että hänen etunsa vaarantuisivat. Hovioikeus totesi myös, että alkoholin liiallinen käyttö ei yksinään ole peruste edunvalvonnalle tai toimintakelpoisuuden rajoittamiselle.

Siinä vaiheessa, kun hakemus tai ilmoitus toimintakelpoisuuden rajoittamiseksi saapuu maistraattiin, asianosaiset saattavat pyytää suoraan päämiehen julistamista vajaavaltaiseksi. Se ei kuitenkaan tarkoita, että lopullinen päätös koskisi vajaavaltaiseksi julistamista, vaan asia ja sen sisältö voivat muuttua käsittelyn yhteydessä. Seuraavana esittelen yhtä tapausta esimerkkinä menettelystä.

Maistraattiin oli saapunut kirje, missä pyydettiin päämiehen julistamista vajaavaltaiseksi. Hakijana olivat päämiehen tyttäret. Toinen tyttäristä oli jo aiemmin määrätty isänsä edunvalvojaksi hoitamaan hänen taloudellisia asioita toistaiseksi. Vajaavaltaiseksi julistamisen perusteluina olivat muun muassa se, että päämiehen lähihoitaja oli jatkanut vapaa-ajallaan yhteydenpitoa päämieheen, laatinut hänen nimissään kirjelmiä ja pyytänyt allekirjoituksia, mitä päämies ei itse muistanut allekirjoittaneensa. Omaisten mukaan hoitaja manipuloi päämiestä ja pyrki tekemään itsestään ainoan luotettavan henkilön päämiehelle. Asiasta saapuneen lääkärilausunnon mukaan päämies ei enää ymmärtänyt asian merkitystä ja tarvitsi lisäksi edunvalvojan myös henkilökohtaisia asioita varten. Näiden perusteella Helsingin maistraatti laati hakemuksen päämiehen julistamisesta vajaavaltaiseksi Helsingin käräjäoikeudelle 21.6.2006.

Asiasta pidettiin istunto 6.9.2006, jonka jälkeen hakijat ilmoittivat, että mikäli käräjäoikeus katsoo, ettei vajaavaltaiseksi julistamiseen ole tarvetta, he pyytävät, että päämiehen toimintakelpoisuutta rajoitettaisiin räätälöiden. Helsingin maistraatti lähetti lausuman ja hakemuksen täydennyksen (liite 4) käräjäoikeudelle 18.9.2006. Maistraatin mielestä ensisijaisesti oli tarpeen edunvalvojan tehtävän laajentaminen kaikkiin henkilöä koskeviin asioihin, terveydenhoitoa ja hoitopaikkaa koskeviin päätöksiin, joita päämies ei enää ymmärrä. Lisäksi maistraatin mielestä päämiehen omaisuuden turvaaminen edellytti, että

- 1) päämiehellä ei ole kelpoisuutta lahjoittaa omaisuuttaan ja
- 2) hän ei voi luovuttaa omaisuuttaan pantiksi, ottaa lainaa tai sitoutua vastuuseen toisen velasta ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa.

Käräjäoikeus antoi päätöksen 27.9.2006 (liite 5), jossa määräsi edunvalvojan edustamaan päämiestä sellaisissa hänen terveydenhoitoaan ja hoitopaikkaansa koskevissa asioissa, joiden merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään. Lisäksi toimintakelpoisuutta rajoitettiin siten, että päämiehellä oli oikeus ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa luovuttaa omaisuuttaan, ottaa lainaa tai sitoutua vastuuseen toisen velasta tai vuokrata omaisuuttaan. Lisäksi hänellä ei ollut oikeutta lahjoittaa omaisuuttaan.

5 PÄÄTELMÄT

Opinnäytetyössä on käsitelty edunvalvonnassa olevien henkilöiden sekä jo päättyneiden edunvalvontatapausten toimintakelpoisuuden rajoituksia. Opinnäytetyön tavoitteena oli perehtyä ja tarkastella sitä, mihin asioihin toimintakelpoisuuden rajoitukset ovat perustuneet. Tämän lisäksi keskeisiä tutkimuskysymyksiä oli selvittää, milloin päämiehen toimintakelpoisuutta oli tarpeen rajoittaa ja miten se toteutettiin.

Opinnäytetyötä varten tehdyn taulukon 1 tarkoituksena on antaa kokonaisvaltainen käsitys päämiesten jakaumasta ja rajoitusten määrästä. Tämän perusteella voidaan todeta, että päämiesten määrä on kasvussa. Vuodesta 2007 vuoteen 2014 mennessä päämiesten määrä oli kasvanut Helsingissä yli tuhannella. Päämiesten määrän noususta voidaan olettaa, että myös toimintakelpoisuuden rajoittaminen tulee entistä useammin kysymykseen tulevaisuudessa.

Tämä tutkimus toteutettiin tutustumalla ensin teoriaan, jonka avulla hahmotettiin toimintakelpoisuuden rajoittamiseen liittyvät keskeiset asiat. Tutkimuskohditiin löytyi vastaus tarkastelemalla keskeisintä lainsäädäntöä eli holhoustoimilakia ja lain esitöitä, oikeuskäytäntöä ja aihetta käsittelevää oikeuskirjallisuutta.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että toimintakelpoisuuden rajoittamismenettelyyn johtaa tilanne, jossa päämies aktiivisesti pyrkii vaarantamaan varallisuusasemansa ja muut tärkeät etunsa edunvalvojan ohjeiden vastaisesti. Edunvalvojan tehtävänä on yrittää ratkaista asia neuvottelemalla päämiehen kanssa. Neuvottelut eivät aina tuota tulosta, mutta lähtökohtaisesti edunvalvojan tulee noudattaa päämiehen tahtoa. Edunvalvoja voi päättää päämiehen kannan vastaisesti, jos edunvalvoja on sitä mieltä, että päämiehen kanta on hänen etuaan vaarantava ja johtaa hänen kannaltaan vahingolliseen lopputulokseen asiassa. Päätös voi rikkoa luottamussuhteen ja johtaa edunvalvonnan uudelleen järjestelyyn, joka tarkoittaa sitä, että päämiehen toimintakelpoisuutta rajoitetaan. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa sieluntoiminnoiltaan heikentyneen henkilön tiedetään toistuvasti ja edunvalvojaansa kuulematta tekvän määräämistoimia omaisuudestaan omaksi vahingokseen.

Kyseessä voi olla myös tilanne, jossa ulkopuolinen henkilö käyttää päämiehen heikentyntä tilaa taloudellisesti hyväkseen. Taloudellisesta hyväksikäytöstä voidaan esimerkiksi mainita luvaton rahojen nostaminen pankkitililtä tai yhtäkin asunto-osakkeiden myyminen, joista edunvalvojalla ole tietoa. Näissä tapauksissa edunvalvojan on ryhdyttävä toimiin ja ilmoitettava asiasta maistraattiin, jolloin maistraatti tarvittaessa aloittaa menettelyn toimintakelpoisuuden rajoittamiseksi. Toimintakelpoisuuden rajoituksen taustalla on oltava painava syy, ja toimivalta rajoittaa päämiehen toimintakelpoisuutta kuuluu oikeusturvasyistä ainoastaan tuomioistuimelle. Asian käsittelee sekä ratkaisee kärjätuomari.

Itä-Suomen hovioikeus antoi päätöksen 11.9.2014 tapauksessa, jossa vakavarainen 79-vuotias mies oli joutunut petoksen uhriksi. Mies oli antanut suurehkoja määriä rahavaroja eräälle naishenkilölle luottaen naisen lupauksiin tulevasta parisuhteesta. Tämän tapahtuman johdosta miehen tytär oli ryhtynyt toimiin. Tyttären aloitteesta maistraatti haki kärjäoikeudelta tyttären määräämistä miehen edunvalvojaksi ja lisäksi miehen määräämistä vajaavaltaiseksi. Kärjäoikeus hyväksyi hakemuksen, vaikka mies oli terve sekä vastusti oikeuksiensa rajoittamista. Kärjäoikeus perusteli edunvalvojan määräämistä sillä, että rakastuminen voi vaikuttaa henkilön psyykeen siten, ettei hän kykene oman etunsa mukaiseen toimintaan suhteessa rakkautensa kohteeseen.

(Edilex 2015.) Tapaus oli poikkeava siinä mielessä, ettei miehellä ollut varsinaista lääketieteellisesti todennettavaa sairautta. Hovioikeus kumosi käräjäoikeuden päätöksen.

Yleisimmät toimintakelpoisuuden rajoitukset ovat liittyneet lainanottoon, osamaksukauppaan, pantin tai takauksen antamiseen, omaisuuden hankintaan, myyntiin tai lahjoittamiseen. Käräjäoikeus on pääasiassa rajoittanut päämiehen toimintakelpoisuutta siten, että tällä on kelpoisuus tehdä näitä oikeustoimia vain yhdessä edunvalvojan kanssa. Kaikkien tapauksen taustalla on ollut päämiehen sairaus, jonka seurauksena huoli päämiehen etujen mahdollisesta suojaamisen tarpeesta on noussut esiin. Yhteensä toimintakelpoisuutta koskevia tapauksia on Helsingin maistraatissa ollut käsittelyssä 46 holhoustoimilain aikana. Tämä on melko pieni määrä kun ajatellaan, että päämiehiä vuoden 2014 loppuun mennessä Helsingin maistraatissa oli 7299 ja heistä vain 32 oli sellaisia päämiehiä, joiden kelpoisuutta oli rajoitettu. (taulukko 1.)

Lääkärintalouksilla on suuri merkitys toimintakelpoisuuden rajoittamistapauksien käsittelyssä, vaikka yksinään diagnoosi ei sinänsä oikeuta rajoittamaan kenenkään kelpoisuutta. Aikaisemmin mainitun tapauksen esimerkistä (liite 3) voidaan todeta, että pelkkä alkoholin liiallinen käyttö ei ole peruste toimintakelpoisuuden rajoittamiselle, vaan esimerkiksi on oltava psyykinen sairaus. Lääkärintalouksessa on tärkeää selvittää, voidaanko päämiestä kuulla, ymmärtääkö hän asian merkityksen ja minkälainen sairaus hänellä on. Toimintakelpoisuusrajoituksen ollessa kyseessä päämiehellä on yleensä jokin vaikea sairaus, esimerkiksi jo keskivaikea tai vaikea-asteinen Alzheimerin tauti, jota sairastavat lähinnä iäkkäät ihmiset.

Tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että toimintakelpoisuuden rajoittaminen ei ole tullut kyseeseen pelkästään iäkkäiden ihmisten tapauksessa. Myös alle 65-vuotiaiden kelpoisuutta on monissa tapauksissa rajoitettu. Silloin lääkärintalouksissa esiintyneet sairaudet ovat olleet yleensä psyykkisiä, esimerkiksi mielenterveyshäiriöt, kuten paranoidinen skitsofrenia tai kaksisuuntainen mielialahäiriö. Maistraatin rekisteristä löytyy muutama nuori aikuinen, joiden toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Heidän osaltaan toimintakelpoisuutta on enemmän rajoitettu määrääjäksi, ja mielenterveysongelmat ovat olleet näissä tapauksissa taustalla.

Suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaatteilla on tärkeä rooli toimintakelpoisuuden rajoitusta miettiessä. Nämä periaatteet ovat luoneet pohjan sille, missä määrin ja miten päämiehen kelpoisuutta on rajoitettu. Onko ihmisarvon kunnioittaminen kuitenkin toteutunut näissä kaikissa tapauksissa oikeudenmukaisesti? Nähdäkseni ongelmaksi muodostuu punninta päämiehen suoje- lun tarpeen ja toisaalta itsemääräämisoikeuden välillä. Lain tulkitseminen näissä tilanteissa on aina ongelmallista. Voitaneen todeta, että tasapainon yl- läpitäminen ei näissä tapauksissa toteudu, päämiehen itsemääräämisoikeu- teen puututaan merkittävästi jo ennen toimintakelpoisuuden rajoittamista, esi- merkiksi jo tukevan edunvalvojan määräämisellä päämiehelle.

Holhustoimilaki on yli 15 vuotta vanha ja lain soveltamisessa on havaittavis- sa puutteita. Lain voimatulon jälkeen päämiesten määrä on ollut vain kasvus- sa, mihin liittyen voidaan perustellusti kysyä, ovatko kaikki päämiehet todella edunvalvonnan tarpeessa. Edunvalvonta järjestetään lähtökohtaisesti talou- dellisten asioiden hoitoa varten, mutta edunvalvonnassa on silti reilu määrä päämiehiä, joilla ei ole minkäänlaista omaisuutta. Nämä tapaukset ovat työllis- täviä ja tämä voi johtaa siihen, että hyvän hallinnon tavoitteet eivät toteudu asianmukaisesti. Harkittaessa edunvalvontaa on tärkeää muistaa, että edun- valvonta on puuttumista ihmisen perusoikeuksiin. Edunvalvontaa lievempiä tukimuotoja on olemassa. Henkilön taloudellisten asioiden hoito voidaan tie- tyissä tilanteissa järjestää esimerkiksi laskujen suoraveloituksen tai välitystilin avulla. Myös sosiaalitoimi voi avustaa taloudellisten asioiden hoidossa. Tällai- sissa tapauksissa edunvalvonta ei ole tarpeellinen asioiden hoidon järjesty- sä edunvalvontaa lievemmin keinoin.

Helsingin maistraatin sekä Helsingin käräjäoikeuden linja tapauksissa, joissa päämiehen toimintakelpoisuutta rajoitetaan, on ollut varsin yhteneväinen. Merkittävänä seikkana on pidetty henkilön omien etujen turvaamista. Päämie- hen oikeuksia on rajoitettu silloin, kuin se on katsottu olevan välttämätöntä hänen etujensa suojaamiseksi. Päämiehen edun vaarantuminen on myös ollut konkreettista ja toimenpiteisiin on ryhdytty vasta sen jälkeen, kun muut lie- vemmät keinot ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Nämä tapaukset ovat har- vinaisia edunvalvonnassa olevien päämiesten määrään nähden. Ajatuksena toimintakelpoisuuden asteittainen rajoittaminen on hyvä ja toimiva suhteessa

ihmisoikeuksien kunnioittamisen näkökulmaan. Käytännössä siitä voi kuitenkin seurata paljon epäkohtia.

Vajaavaltaiseksi julistaminen on viimeisin keino, mihin voidaan ryhtyä. Vajaavaltaisen asema on säännelty suoraan laissa. Tämän vuoksi toimintakelpoisuuden rajoituksen sisältöä ei täsmennetä tuomioistuimen päätöksellä, kun henkilö julistetaan vajaavaltaiseksi. Vähimmän puuttumisen periaatteesta seuraa, että tuomioistuimet vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa julistavat päämiehen vajaavaltaiseksi.

Vajaavaltaiseksi julistamistapaukset ovat harvinaisia. Helsingin maistraatin käsittelyssä olleita tapauksia löytyi vain kolme koko holhoustoimi lain voimassaoloajalta. Kokonaisuudessaan vain yksi päämies on julistettu vajaavaltaiseksi holhoustoimilain aikana. Selvästi pyritään käyttämään lievintä mahdollista keinoa päämiehen suojelemiseksi, niin kuin holhoustoimilain tarkoituksena on. Ongelmaksi muodostuu käytännössä kuitenkin se, että lievimmälläkin keinolla lopputulos voi olla jo verrattavissa vajaavaltaisen päämiehen asemaan.

Tutkimukseni rajoittui pelkästään Helsingin maistraatin tapauksiin. Ideaali tilanne tämän opinnäytetyön osalta olisi ollut, jos tutkimuksessa olisi käsitelty kaikkien Suomessa toimivien maistraattien tapaukset. Tutkimusta voisi siis tulevaisuudessa laajentaa koskemaan kaikkien maistraattien tapauksia kokonaiskuvan muodostamiseksi. Tällöin kvantitatiivisen menetelmän käyttäminen olisi ehdotonta. Lisäksi potentiaalisia jatkotutkimusaiheita ovat tämän työn ulkopuolelle rajatut edunvalvontavaltuutukset ja alaikäiset päämiehet.

LÄHTEET

AOA Dnro 2253/4/02. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 17.6.2004. Edunvalvonnassa olevan henkilön itsemääräämisoikeus ja laillisuusvalvojalle annettussa selvityksessä käytetyn ilmaisun asianmukaisuus. Saatavissa: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=ereoopaa&\\${BASE}=ereoopaa&\\${THWIDS}=0.25/1424332825_40419&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=ereoopaa&${BASE}=ereoopaa&${THWIDS}=0.25/1424332825_40419&${TRIPPIFE}=PDF.pdf) [viitattu 19.2.2015].

Council of Europe Committee of Ministers. 1999. Recommendation No.R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults. Saatavissa: http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec%2899%294E.pdf [viitattu 18.2.2015].

Edilex. 2015. Käräjäoikeus: Rakastuminen voi vaikuttaa henkilön psyykeen siten, ettei hän kykene oman etunsa mukaiseen toimintaan suhteessa rakkautensa kohteeseen –ei korvauksia valtiolta edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa. Uutiset 11.9.2014. Saatavissa: <http://www.edilex.fi.xhalax-ng.kyamk.fi:2048/uutiset/41340?offset=1&perpage=20&phrase=k%C3%A4r%C3%A4j%C3%A4oikeus+rakastuminen+voi+vaikuttaa&sort=relevance&searchKey=625488> [viitattu 16.3.2015].

HE 146/1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 203/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimesta annetun lain ja holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta.

Helin, M. 2001. Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Lakimies 6–7/2001, 1070–1088.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17.

HolhL 19.8.1898/34.

HoITL 1.4.1999/442.

Johdatus empiiriseen oikeustutkimukseen lv 2012–2013. Itä-Suomen yliopisto. Oikeustieteiden laitos.

Laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki luottolaitostoiminnasta 9.2./2007/121.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785.

Maistraatti. 2015a. Tietoa maistraateista. Saatavissa: <http://maistraatti.fi/fi/Tietoa-maistraateista/> [viitattu 3.3.2015].

Maistraatti. 2015b. Holhustoimi. Saatavissa: <http://maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhustoimi/> [viitattu 3.3.2015].

Maistraatin Intranet. Mintra 2015. Ohje Maisaan rekisteröitävistä asioista. Saatavissa: Maistraatin sisäinen lähde. [viitattu 18.2.2015].

Mintra. 2015. Maistraatin henkilöstön sisäisessä käytössä oleva sivusto.

Mäki-Petäjä-Leinonen, A., Juva, K. & Pirttilä, T. 2006. Dementoituvan ihmisen oikeudellinen toimintakyky ja sen lääketieteellinen arviointi. *Lakimies* 6/2006, 942–970.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Oksanen A. 2009. Edunvalvojien valvonta Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2009:21.

Parviainen, E. & Rubanin, M. 2009. Holhustoimen lainsäädäntö. Helsinki: Edita Publishing Oy.

PeL 11.6.1999/731.

Saarenpää, A. 2000. Holhouksesta edunvalvontaan. Näkökohtia edunvalvonnan käynnistämisestä holhustoimilain mukaan. Teoksessa Pohjois-Suomen tuomarikoulu. Julkaisuja 1–2/2000, 141–196. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Sosiaali- ja terveysministeriön määräyskokoelma. Lääkärintlausunto holhousasioissa. 1999:51.

Suomalainen oikeustietosanakirja III. 1996. Teoksessa Perhe-, työ- ja sosiaalioikeus. Toim. Helin, M., 135–145. Jyväskylä: Suomalainen Lakimiesyhdistys ry.

Viramo, P. 2014. Muistisairaudet ja muistisairaahan henkilön kuuleminen. Holhustoimen koulutuspäivät 12.11.2014.

Väestöennuste. 2012. Tilastokeskus. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_tie_001_fi.html [viitattu 19.2.2015].

Välimäki, P. 2013. Edunvalvontaoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

HELSINGIN MAISTRAATTI
 Holhustoimen yksikkö
 Lönnrotinkatu 20
 00120 HELSINKI
 Puh. 071 873 1260
 Fax 071 873 1269

HAKEMUS

1956 110

9.11.2010

Dno 10/2941

Helsingin kärjäoikeus
 Hakemusasiat
 PL 650
 00181 HELSINKI

Asia 1) Toimintakelpoisuuden rajoittaminen
 2) **Väliaikais määräyksen antaminen HolhTL 79 §:n nojalla**

Vireille 9.11.2010

Hakija Helsingin maistraatti / Holhustoimen yksikkö

Päämies A

Edunvalvoja C

00120 HELSINKI
 Fax (09) 694 7096

Hakemus 1) A:n toimintakelpoisuutta rajoitetaan siten, että hänet julistetaan vajaavaltaiseksi.
 2) Maistraatti pyytää kärjäoikeutta antamaan asiassa HolhTL 79 §:n nojalla hakemuksen mukaisen päätöksen heti **väliaikaisena** siihen saakka, kunnes asiassa annetaan lopullinen päätös, ellei asiaa voida ratkaista viipymättä hakemuksen mukaisesti.

Perustelut 1-2) A:lle on Helsingin kärjäoikeuden 20.10.2010 antamalla päätöksellä 10/40651 määrätty edunvalvojaksi asianajaja C tehtävänään hoitaa A:n taloudellisia asioita ja huolehtia hänen terveydentilaansa, asuin- ja hoitopaikkoja sekä asuinmaata koskevista asioista toistaiseksi. Edellä mainitusta kärjäoikeuden päätöksestä käy selville, että edunvalvojan määräämisasiassa A:ta ei ole kuultu henkilökohtaisesti, koska asiassa esitetyn lääkärintodistuksen mukaan häntä ei voida kuulla.

Edunvalvojaksi määrätty asianajaja C on ilmoittanut maistraattiin, että edunvalvojan määräys ei yksin riitä turvamaan A:n etuja, koska A:n nimissä on tehty oikeustoimia edunvalvonta-asian vireillä ollessa, hänen omistamansa asunto-osakeyhtiön osakekirja on kateissa, edunvalvojaksi määrätty C ei ole saanut tietoja A:n omaisuudesta ja nyt on vaarana se, että A viedään Espanjaan tarkoituksena tehdä omaisuudensiirtoja liittyen A:n Espanjassa olevaan omaisuuteen.

Maistraatin käsitys on se, että asiassa on perusteita rajoittaa A:n toimintakelpoisuutta siten, että hänet julistetaan vaa- jaavaltaiseksi, koska hän on itse kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa ja muut tärkeät edut ovat edellä esitettyjen seikkojen perusteella vaarassa. Lievemmät rajoitukset eivät tule kysymykseen sen vuoksi, että kenelläkään ei ole tarkkaa tietoa siitä, mitä omaisuutta hänellä ylipäätään tällä hetkellä on. A:ta ei ole tarpeen kuulla asiassa, koska häntä ei ole voitu kuulla aikaisemmin edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa.

Maistraatti pyytää, että väliaikainen päätös annetaan heti tiedoksi maistraatille ja asianajaja C:lle



henkikirjoittaja



LIITTEET

Asianajaja C:n sähköposti 5.11.2010
Käräjäoikeuden päätös 10/40651 20.10.2010

PE 21-01-2011 14:00 HELSINGIN KÄRÄJÄOIKEUS 1 KÄRÄJÄASIAI 00103049010 P. UOI

HELSINGIN KÄRÄJÄOIKEUS
1. osasto

PÄÄTÖS

11/...

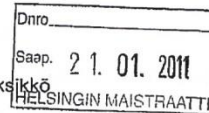
1

18.1.2011

H...

Hakija

Helsingin maistraatti / Holhous-toimen yksikkö
Lönnrotinkatu 20, 2 krs
00120 HELSINKI



Asiaan osallinen

A

c/o prosessiedunvalvojana yleinen oikeusavustaja, asianajaja

B

Helsingin oikeusaputoimisto
Porkkalankatu 13 G
00180 HELSINKI

Asia

Toim.kelp. rajoitus vajaanvalt. julistam.

Vireille

9.11.2010

HAKEMUS

Helsingin maistraatti on pyytänyt, että A:n toimintakelpoisuutta rajoitetaan siten, että hänet julistetaan vajaanvaltaiseksi.

PÄÄTÖSLAUSELMA

A

Julistetaan vajaanvaltaiseksi.

Perustelut

Helsingin käräjäoikeus on 20.10.2010 määrännyt A edunvalvojaksi asianajaja B:n tehtäväänään hoitaa A:n taloudellisia asioita ja huolehtimaan hänen terveydentilaansa, asuin- ja hoitopaikkoja sekä asuinmaata koskevista asioista.

C on ilmoittanut maistraatille, että edunvalvonta-asian vireillä ollessa Pirhosen nimissä on tehty oikeustoimia ja A:n omistaman asunto-osakeyhtiön osakekirja on kateissa. Edunvalvoja ei ollut saanut pyytämäänsä tietoja A:n omaisuudesta ja oli olemassa vaara, että A viettäisiin Espanjaan tarkoituksena tehdä omaisuuden siirtoja liittyen A:n Espanjassa olevaan omaisuuteen.

13.9.2010 päivätyn lääkärinlausunnon perusteella, A sairastaa valkea-asteista dementtia, hän ei ymmärrä edunvalvonnan merkitystä eikä häntä voida henkilökohtaisesti kuulla.

A:lle määrätty prosessiedunvalvoja on katsonut, että A:n etu ja oikeus vaatii, että hänet julistetaan vajaanvaltaiseksi.

Koska edunvalvoja on ilmoittanut, ettei hän ole saanut pyytämäänsä A:n taloudellisiin asioihin liittyviä tietoja, käräjäoikeus katsoo, ettei yksin edunvalvojan määrääminen riitä turvaamaan A:n etuja,

PE 21-01-2011 14:00

MINNANKAAJAUKA, OS I KILIA-ASIAI

▲0103044010

r. 002

2

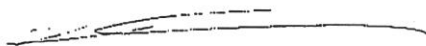
mistä syytä kärjäoikeus on päätenyt rajoltamaan A:n toiminta-
kelpoisuutta.

Koska A:n sairaus on lääkärintodistuksen perusteella niin vaikea,
ettei häntä voida edes edunvalvonta-asiasa kuulla, kärjäoikeus kat-
soo, että vain vajaavaltaseksi julistaminen riittää turvaamaan A:n
edut.

MUUTOKSENHAKU Päätökseen tyytymätön saa hakea muutosta.

Päätös on täytäntöönpantavissa kuitenkin heti.

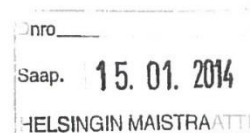
kärjätuomari


Hannele Lindholm

Helsingin hovioikeus

Päätös

Nro 41

Antamispäivä
13.1.2014Diaarinumero
S**Ratkaisu, johon on haettu muutosta**Helsingin kärjäoikeus 1 os. 14.9.2012 nro 45558
(liitteenä)**Asia** Edunvalvojan tehtävän lakkauttaminen ym.**Valittaja** A**Vastapuoli** Helsingin maistraatti/holhoustoimen yksikkö,
henkikirjoittaja**Kuultava** Edunvalvoja, asianajaja B**Asian käsittely hovioikeudessa**

Pääkäsittely on toimitettu 28.11.2013.

Valitus

A on ensisijaisesti vaatinut, että kärjäoikeuden päätös kumotaan ja A:n toimintakelpoisuuden rajoitus poistetaan sekä että A:lle määrätyn edunvalvojan tehtävä määrätään lakkauttamaan. A on toissijaisesti vaatinut, että kärjäoikeuden päätös kumotaan siltä osin, kun edunvalvoja on määrätty hoitamaan. A:n kaikki taloudelliset asiat toistaiseksi ja että A:lle, joka tapauksessa tilitetään hänen äidiltään _____ vuonna 2012 perimien osakkeiden vuosittainen tuotto, osoitteessa _____, Helsingin sijaitsevan asunnon vuokratulot kuukausittain ja osoitteessa _____, Espoo olevan kiinteistön kauppahinta sekä hovioikeuden päätökseen mennessä eräntyneet neljän muun asunnon vuokratulot.

MaksuttaHelsingin maistraatti / holhoustoimen yksikkö

A ei ollut edunvalvonnan tarpeessa eikä hänen toimintakelpoisuuttaan tullut rajoittaa. Edunvalvonta ja toimintakelpoisuuden rajoittaminen loukkasivat A:n itsemääräämisoikeutta ja omaisuuden suojaa. A:n sairaus ei ollut oireillut 2,5 vuoteen. Myöskään A:n alkoholiinkäyttö ei ollut ollut liiallista. A oli hoitanut äitinsä kuolinpesän asioita keväällä 2012 ja oli toiminut aktiivisesti perimäänsä kiinteistöön liittyneissä asioissa.

A:n rahankäyttö ei ollut ollut vastuutonta. Hän oli ollut siinä käsityksessä, että laskujen maksaminen oli ollut edunvalvojan tehtävä, koska muusta ei ollut sovittu edunvalvojan kanssa. A:n oli saatava elää tulojensa tasoista elämää ja käyttää omaisuudestaan kertyvä tuotto hyväkseen. Yhteistyö edunvalvojan kanssa ei ollut toiminut edunvalvoijasta johtuneista syistä.

Vastaus

Helsingin maistraatti on vaatinut, että valitus hylätään.

A ei ollut kyennyt ottamaan vastuuta taloudellisten asioidensa hoidosta. A:n äidin kuolinpesän asioita olivat hoitaneet pesänselvittäjä sekäa. edunvalvoja. A ei myöskään ollut esittänyt selkeää lääkärinlausuntoa, että edunvalvonnan tarvetta ei enää ollut. Näin ollen A:n edun mukaista oli, että edunvalvoja hoiti kaikki hänen taloudelliset asiansa toistaiseksi. Edunvalvojan hoidettavana oli ollut muun muassa perintöverojen maksaminen ja Espoon asunnon myyntiin liittyneet oikeustoimet. A:n määrätty toimintakelpoisuuden rajoitus oli ollut lievin mahdollinen.

Edunvalvonnan sisällöstä ei tullut määrätä, koska päätöksenteko käytännön toimista kuului edunvalvojalle.

Kuultavan lausuma

A:n edunvalvoja, asianajaja B on todennut jättävänsä asian hovioikeuden harkintaan.

B ei ollut voinut tilittää omaisuuden koko nettotuottoa A:lle, koska osa tuotosta oli käytetty menoihin. Mikäli A olisi saanut hallita varojaan vapaasti, varallisuus olisi todennäköisesti kulunut lyhyessä ajassa.

Todistelu

Kirjalliset todisteet

Helsingin maistraatti ja A ovat vedonneet käräjäoikeuden päätöksessä mainittuihin kirjallisiin todisteisiin.

A on lisäksi vedonnut uusina kirjallisina todisteina A:n ja edunvalvojan välisiin sähköpostiviesteihin 19.9. ja 5.10.2012 väliseltä ajalta.

ta, 5.3.2013 päivättyyn lääkärinlausuntoon, A:n ja edunvalvojan välisiin 7.1., 8.1. ja 1.2.2013 päivättyihin sähköpostiviesteihin, laskelmaan omaisuuden arvon noususta, 1.2.2013 päivättyyn sähköpostiviestiin, A:n ja edunvalvojan sihteerin välisiin sähköpostiviesteihin 4.3. ja 5.3.2013, maksa-arvotutkimukseen 16.9.2013 sekä vuoden 2012 verotuspäätöksiin.

B on jättänyt asiakirjoihin otteen A:n vuosittilistä ajalta 1.1. - 27.11.2013.

Henkilötodistelu

Hovioikeudessa on kuultu todistelutarkoituksessa A:ta ja B:ta sekä todistajina ja

Hovioikeuden ratkaisu

Edunvalvonnan ja toimintakelpoisuuden rajoittamisen edellytykset

Asiassa on kysymys siitä, voidaanko A:lle taloudellisten asioiden hoitamista varten määrätyn edunvalvojan tehtävä määrätä lakkaamaan ja hänen toimintakelpoisuutensa rajoitus poistaa.

Holhoustoimilain 8 §:n mukaan tuomioistuim voi määrätä edunvalvojan täysi-ikäiselle, joka sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuksi muulla tavoin. Saman lain 17 §:n mukaan tuomioistuimen on määrättävä edunvalvojan tehtävä lakkaamaan, kun päämies ei enää ole edunvalvonnan tarpeessa.

Holhoustoimilain 18 §:n mukaan, jos täysi-ikäinen on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa eikä edunvalvojan määrääminen yksin riitä turvaamaan hänen etujaan, tuomioistuim voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan päättämällä, että hän voi tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuutta ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa. Toimintakelpoisuutta ei saa rajoittaa enempää kuin asianomaisen edun suojaamiseksi on tarpeen. Saman lain 22 §:n mukaan rajoitus on poistettava, jos se ei enää ole tarpeen.

Holhoustoimilain esitöiden (LaVM 20/1998 vp s. 3) mukaan lain keskeisin aineellinen periaate on ihmisarvon kunnioittaminen. Mietinnössä todetaan, että ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta täsmentävät muun muassa välttämättömyyden ja suhteellisuuden periaatteet. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ihmisen oikeuksia ei pidä rajoittaa enempää kuin hänen etujensa suojaamiseksi on välttämätöntä.

Hallituksen esityksessä (HE 146/1998 vp s. 36) on todettu lisäksi, että pelkkä lääketieteellinen diagnoosi ei sinänsä oikeuta rajoittamaan kenenkään kelpoisuutta määrätä varallisuudesta. Jos psyykkisesti poikkeavasta tilasta ei aiheudu vaaraa asianomaisen taloudellisille eduille, ei rajoituksen asettaminen tule kysymykseen. Rajoittaminen tulee ajankohtaiseksi lähinnä silloin, kun tiedetään, että asianomainen tilastaan huolimatta pyrkii aktiivisesti ja vastoin etujaan muuttamaan taloudellista asemaansa esimerkiksi luovuttamalla omaisuuttaan tai ottamalla velkaa.

Oikeuskäytännössä (KKO 2005:2) on todettu, että päämiehelle tärkeiden etujen vaarantumista on arvioitava päämiehen näkökulmasta. Etujen vaarantumisen pitää olla konkreettista ja koskea nimenomaan päämiehen etuja.

A:n terveydentilaa koskeva näyttö

A on kertonut, että hänellä vuonna 2010 todettu psyykinen sairaus ei ollut vuoden 2010 Auroran sairaalan hoitajakson jälkeen oireillut. Hän ei ollut hoidon jälkeen myöskään käyttänyt liikaa alkoholia. *A* oli lopettanut kahden hänelle määrätyn lääkkeen käyttämisen vuonna 2011 ja viimeisen kolmannen lääkkeen vuonna 2012. *A* ei ollut käynyt psykiatrisen hoidon seurantakäynneillä, koska ei ollut pitänyt sitä tarpeellisena.

Todistaja *X* mukaan *A* on asunut viime aikoina *X* luona puolet ajastaan ja noin puolet opiskelukaupungissaan Porissa. *A:n* tilanne oli vuoden 2012 jälkeen muuttunut paremmaksi, koska hän oli lopettanut lääkkeiden käyttämisen ja pysynyt silti oireettomana. *X* mielestä sairaudesta johtuvaa perustetta edunvalvonnalle ei enää ollut, vaikka *A* käyttikin ajoittain liikaa alkoholia.

Todistaja *X* on tavannut *A:n* kahdesti vastaanottokäynnillä joulukuussa 2012 ja tammikuussa 2013. *X* ei ollut havainnut *A:n* terveydentilassa mitään sellaista, jonka perusteella edunvalvonta olisi edelleen tarpeen. *X* oli myös tehnyt *A:sta* hovioikeuden pääkäsittelypäivänä havaintoja, mitkä vahvistivat hänen aikaisempaa käsitystään. *X* on epäillyt, että *A:n* diagnoosi saattoi olla virheellinen sen vuoksi, että *A* oli pärjännyt pitkän ajan ilman lääkitystä eikä sairaus ollut oireillut. on kuitenkin kertonut suositelleensa *A:lle* jatkokäyntejä, jotta hänen tilaansa voitaisiin seurata.

Todistaja *X* ja *X* ovat vahvistaneet Helsingin kaupungin Laakson sairaalan psykiatrisen avohoidon kertomuksissa 14.4.2010 - 23.9.2011 olevat lausumansa oikeiksi. Niistä ilmeni, että *A:lle* oli tehty diagnoosi kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä ja alkoholin liikkäytöstä.

Taloudellisten asioiden hoitaminen

A on kertonut, että hän oli perinyt jo 2000-luvulla useita sijoitusasuntoja ja osakkeita. Hän oli myös itse tehnyt asuntojen

vuokrasopimukset ennen vuonna 2010 tapahtunutta edunvalvontaan määrittämistä. **A** ei ollut keskustellut edunvalvojan kanssa käyttövarojensa määrästä. **A:n** mukaan edunvalvojan kanssa ei ollut

sovittu laskujen maksamisesta mitään. Hän oli ohjannut harvat laskunsa edunvalvojalle.

Edunvalvoja **B** on kertonut, että **A** ei osannut suunnitella rahankäyttöään ja pyysi usein lisää rahaa. **B:n** mukaan **A** kävi Virossa matkoilla, jotka päättyivät usein siten, että **A** tarvitsi lisää rahaa päästäkseen takaisin kotiin. **B** oli antanut **A:lle** käyttövaroja noin 100 - 200 euroa viikossa ja satunnaisesti suurempiakin eriä sekä kesästä 2013 lähtien 1.000 euroa viikossa. **B** on kertonut **A:lle**, minkä määrän käyttövaroja hän maksoi seuraavan kerran. **A:n** laskut olivat pääosin tulleet **B:lle** aluksi tosin perintätoimistojen kautta. **B:n** mukaan **A:n** perintöverot ja muut velat olivat pääosin maksettu.

X mukaan **A** ei hoitanut nykyisin mitään taloudellisia asioitaan, koska edunvalvoja maksoi kaikki laskut. **X** käsityksen mukaan edunvalvonta ei ollut **A:n** edun mukaista, koska **A:n** piti itse ottaa vastuuta elämästään.

Näytön arviointi ja johtopäätökset

Edunvalvonta edellyttää henkilön terveydentilasta johtuvaa kykenemättömyyttä valvoa etuaan tai huolehtia itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa, eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuksi muulla tavoin. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen edellyttää vielä kykenemättömyyden lisäksi päämiehen tärkeiden etujen vaarantumista.

Asiassa ei ole esitetty näyttöä siitä, että **A:n** psyykinen sairaus olisi ollut jatkuvasti. Todistaja **X** ei ollut havainnut **A:lla** mitään psyykkiseen sairauteen viittaavaa ja on epäillyt diagnoosin oikeellisuutta. Muuta selvitystä **A:n** nykyisestä terveydentilasta ei ole esitetty. **X** on ainoa todistaja, joka on tiiviisti seurannut **A:n** elämää. **X** mukaan **A:lle** ei ollut muita ongelmia kuin liiallinen alkoholinkäyttö. Hovioikeus toteaa, että mahdollinen alkoholin liiallinen käyttö ei yksinään ole peruste edunvalvonnalle tai toimintakelpoisuuden rajoittamiselle holhoustoimilain tarkoitus huomioon ottaen.

Hovioikeus katsoo, että **A** ei ole voinut käytännössä osoittaa kykyään hoitaa taloudellisia asioitaan kesällä 2010 tapahtuneen osittaisen toimintakelpoisuuden rajoittamisen ja edunvalvontaan määrittämisensä jälkeen, koska edunvalvoja on hoitanut kaikkea **A:n** varallisuutta. **A** on kuitenkin pyrkinyt seuraamaan kertomallaan tavalla aktiivisesti varallisuutensa tuottoa ja osallistumaan asioidensa hoitoon erityisesti hänen perimänsä kiinteistön sekä omistamiensa osakkeiden osalta, mikä ilmenee myös **A:n** lähettämistä sähköpostiviesteistä.

A ei ole voinut arvioida käyttövarojensa määrää, koska hän oli kes-

kustellut siitä edunvalvojan kanssa vain satunnaisesti. Hovioikeus pitää ymmärrettävänä, että A on ajatellut, että hänellä on oikeus saada suuremmat kuukausittaiset käyttövarat mittavan omaisuutensa vuoksi.

Hovioikeus katsoo toimintakelpoisuuden rajoittamisen osalta, että A ei ole näytetty käyttäytyvän siten, että hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut tärkeät etunsa olisivat konkreettisesti vaarassa. A:n omaisuuden määrä mahdollistaa sen, että hän voi käyttää tuoton ilman, että hänen etunsa vaarantuisivat, ottaen huomioon myös, että perintöverot ja muut velat on jo maksettu. Tähän nähden A ei ole edunvalvonnan tarpeessa eikä hänen toimintakelpoisuuttaan ole tarpeen miltään osin rajoittaa.

Koska asia on ratkaistu A:n ensisijaisten vaatimusten mukaisesti, asiassa ei ole tarpeen lausua toissijaisista vaatimuksista.

Päätöslauselma

Hovioikeus määrää A:n edunvalvojan tehtävän lakkaamaan ja kumoaa A:lle määrätyn toimintakelpoisuuden rajoituksen.

A velvoitetaan korvaamaan X todistajanpalkkiona 1.300 euroa.

HELSINGIN MAISTRAATTI
Holhoustoimen yksikkö
Malminkatu 34
00100 HELSINKI

LAUSUMA JA
HAKEMUKSEN TÄYDENNYS

18.9.2006

Dno 06/844

Helsingin käräjäoikeus/Hakemusasiat

Lausumapyyntö 18.9.2006 ja pöytäkirja 6.9.2006 (asianro 06/14046)

Asia Vajaavaltaiseksi julistaminen/toimintakelpoisuuden rajoittaminen

Hakijat Helsingin maistraatti/holhoustoimen yksikkö

Edunvalvonnan laajennuksen tarpeessa oleva

Edunvalvojaksi ehdotettu

Valmisteluistunnon pöytäkirja

Hakijat pyytävät oikaisemaan pöytäkirjan merkinnän tapauksesta, jossa soitti poliisiin poistamaan isänsä luota. Sivun 3 alussa : , soitti poliisiin uudelleen" pitää olla: " soitti poliisiin uudelleen..".

Hakemuksen muuttamisesta

Hakijana olevat tyttäret ilmoittavat, että mikäli käräjäoikeus katsoo, ettei vajaavaltaiseksi julistamiseen ole tarvetta, he pyytävät, että toimintakelpoisuutta rajoitettaisiin siten räätälöiden, kuin valmisteluistunnossa oli puhetta.

Maistraatin mielestä se, mitä ensisijaisesti tarvittaisiin olisi edunvalvojan tehtävän laajentaminen kaikkiin henkilöä koskeviin asioihin, ainakin terveydenhoitoa ja hoitopaikkaa koskeviin päätöksiin, joita ei enää ymmärrä.

Hakemusasiakirjoista käy kuitenkin ilmi, että on täysin johdateltava ja tätä on yritetty käyttää

myös hyväksi taloudellisesti. Tämän vuoksi omaisuuden turvaaminen edellyttää, että

1) hänellä ei ole kelpoisuutta lahjoittaa omaisuuttaan ja

2) hän voi luovuttaa omaisuuttaan pantiksi, ottaa lainaa tai sitoutua vastuuseen toisen velasta ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa.

Kaikki hakijat ovat yhtä mieltä siitä, että pelkkä edunvalvojan määrääminen on riittävä toimenpide pankkitalletusten käytön turvaamisen osalta HolhTI 31 §:n johdosta.

Lähestymiskiellosta

Maistraatti on 6.9.2006 kysynyt sähköpostitse sosiaaliviraston johtavan lakimiehen käsitystä edunvalvojan kelpoisuuteen hakea lähestymiskieltoa ja onko yhtään tällaista tapausta hänen tiedossaan. Hän on luvannut vastata sähköpostitse.

Henkikirjoittaja



[Handwritten signature]

puh. 69544 267

Helsingin käräjäoikeus
1. osasto
Porkkalankatu 13
00180 Helsinki

PÄÄTÖS
Annettu kansliassa

23664

1

27.09.2006

06/14046

16.10.2006

Hakijat

Helsingin maistraatti/holhoustoimen yksikkö

*lisätty tie &
Halleen ja Maasan*

Asiaan osallinen**Asia**

Toimintakelpoisuuden rajoittaminen ym.

Vireille

26.06.2006

SELOSTUS ASIASTA**Asian tausta**

on hakijoiden ja isä. Hän sairastaa Alzheimerin tautia. Helsingin käräjäoikeus on 22.11.2005 määrännyt edunvalvojaksi hoitamaan hänen taloudellisia asioitaan toistaiseksi.

asuu yksin kuolinpesän omistamassa omakotitalossa ja hänen luonaan käy kodinhoitaja kolme kertaa päivässä. Hänelle tuodaan ateriat ja annetaan lääkkeet.

Hakijoiden vaatimukset

1. on määrättävä edunvalvojana hoitamaan henkilöä koskevia asioita ainakin terveydenhoitoa ja hoitopaikkaa koskevilta osin.

2. toimintakelpoisuutta tulee rajoittaa siten, että
- hänellä ei ole kelpoisuutta lahjoittaa omaisuuttaan ja
- hän voi luovuttaa omaisuuttaan pantiksi, ottaa lainaa tai sitoutua vastuuseen toisen velasta ainoastaan yhdessä edunvalvojan kanssa.

Perustelut

ei sairautensa vuoksi enää selviydy yksin päivittäisistä toiminnoistaan eikä ymmärrä aikaa eikä paikkaa. Hän luottaa kriitikkömästi ulkopuolisen tekemiin ehdotuksiin.

entinen kodinhoitaja on yrittänyt käyttää taloudellisesti hyväkseen mm. käyttämällä taksikorttia väärin. Entinen kodinhoitaja oli myös laatinut nimissä eri

viranomaisille osoitettuja kirjelmia ja valituksia, joita ei itse ymmärtänyt allekirjoittaneensa. oli yhdessä mainitun henkilön kanssa syyskuussa 2005 nostanut tililtään 5.000 euroa. Tämän jälkeen hyväksikäyttö oli kyetty estämään. Edunvalvojan määrääminen ei ole kuitenkaan yksin riittänyt turvaamaan etua.

Entinen kodinhoitaja oli tehnyt edunvalvojasta rikosilmoituksen hänen muutettuaan puhelinnumeron salaiseksi. Sama henkilö on eristänyt entisistä ystävistään ja naapureistaan. Hän tuo paljon makeaa svötävää, minkä johdosta ei maita ruoka. Tämä heikentää kuntoa.

PÄÄTÖKSEN PERUSTELUT

20.10.2005 päivätyn lääkärintodistuksen mukaan on todettu Alzheimerin tauti marraskuussa 2004. 2.3.2006 päivätyn lääkärintodistuksen mukaan MMSE-testissä saama pistemäärä oli alentunut lokakuussa 2005 saadusta pistemäärästä 26,5/30 helmikuuhun 2006 tasoon 19/30.

12.6.2006 päivätyn lääkärintodistuksen mukaan ei ole selvästi orientoitunut aikaan tai paikkaan eikä pysty enää hoitamaan taloudellisia tai henkilökohtaisia asioitaan itse. Lääkärintodistuksen mukaan tarvitsee edunvalvojan sekä taloudellisia että henkilökohtaisia asioitaan varten. Lääkäriin mukaan hän hyväksyy tämän asian.

ja kertoman mukaan luona käy hänen entinen kodinhoitajansa, joka on käyttänyt taloudellisesti hyväkseen.

Oikeuteen annetuista asiakirjoista ilmenee, että oli 19.10.2005 nostanut tililtään 5.000 euroa. Hakijoiden kertoman sekä kirjallisten todisteiden mukaan oli yhdessä kanssa käynyt pankissa nostamassa varojaan. Edunvalvojan puuttuttua asiaan oli palauttanut varoista 4000 euroa. allekirjoittaman valtakirja osoittaa, että hän on 26.10.2005 valtuuttanut tallettamaan takaisin tililleen 4.000 euroa. Nostetuista varoista oli hakijoiden mukaan jäänyt kateisiin 1.000 euroa.

Oikeuteen on annettu myös ja allekirjoittama, 4.3.2006 päivätty osoitettu kirjoitus, jossa ilmoitetaan ja olevan lähdössä kylpylälomalle maaliskuussa 2006. Kirjoituksessa pyydetään taksikorttia sekä rahaa loman maksamiseksi. Kirjoituksessa ilmoittaa olevansa kihloissa minkä hän on kuitenkin häntä henkilökohtaisesti kuultaessa kiistänyt.

Käräjäoikeus on kuullut henkilökohtaisesti Hän on valitellut muistinsa heikkenemistä, mutta vastannut kuitenkin täysin johdonmukaisesti esitettyihin kysymyksiin. Hän on ilmoittanut olevansa tyytyväinen siihen, että on hoitanut hänen asioitaan ja hyväksyvänsä sen, että edunvalvojan tehtäviä laajennetaan koskemaan myös hänen henkilökohtaisia asioitaan.

Asiassa esitetty selvitys osoittaa, että enää hallitse taloudellisten asioidensa hoitoa. Hän ei ole häntä kuultaessa muun muassa tiennyt, miten paljon hänellä on rahaa tilillään. Lääkärintodistukset ja muut kirjalliset todisteet osoittavat, että on sairautensa vuoksi riski tulla taloudellisesti hyväksikäytetyksi. Tämän vuoksi käräjäoikeus katsoo, että hänen toimeentulonsa ja taloudellisen tilanteensa turvaamiseksi on tarpeen rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan.

Lääkärintodistusten ja oman suostumuksen perusteella käräjäoikeus katsoo että edunvalvojan määräys voidaan laajentaa koskemaan myös henkilökohtaisia asioita.

RATKAISU

1. Käräjäoikeus määrää edunvalvojana edustamaan sellaisissa hänen terveydenhoitoaan ja mahdollista hoitopaikkaansa koskevissa asioissa, joiden merkitystä ei kykene ymmärtämään.

2. toimintakelpoisuutta rajoitetaan siten, että

- hänellä on oikeus ainoastaan yhdessä edunvalvojansa kanssa lahjoittaa omaisuuttaan
- hän voi ainoastaan yhdessä edunvalvojansa kanssa luovuttaa omaisuuttaan pantiksi, ottaa lainaa tai sitoutua vastuuseen toisen velasta tai vuokrata omaisuuttaan.

Lainkohta

Laki holhoustoimesta 8 §, 29 § 2 momentti, 3 luku 18 §, 20 §, 22 §

Muutoksenhaku

Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla Helsingin hovioikeuteen.

Muutoksenhakuohjeus liitteenä.

Täytäntöönpano

Päätöstä on kuitenkin noudatettava, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa.


Anna-Kaisa Aaltonen
käräjätuomari

Jäsenölkään oikeuslaitos
Helsingin käräjäoikeus
12.10.86


Pirjo Kotiniemi
toimistosiihteeri